

2012 рік: Економічні підсумки для України

Футбол і рецесія

РЕЗЮМЕ

У першій половині 2012 року українська економіка підтримувалась державними витратами та податковими пільгами, пов'язаними з підготовкою до Євро-2012. Однак вигоди від Євро-2012 обмежувались поліпшенням інфраструктури та деяким збільшенням видимості України на міжнародній арені. У другій половині року стимул було вичерпано, а зовнішній попит зменшився, що призвело до рецесії. Україна не досягла відчутного прогресу у внутрішніх реформах, та не показала великих успіхів у зовнішній інтеграції. Політична нестабільність залишилась одним з важливих ризиків для майбутнього розвитку України.

Політика. У 2012 році Україна не досягла відчутного прогресу у багатьох внутрішніх ініціативах. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС було відкладено, тоді як переговори з МВФ провалились. Росія також відмовилась робити поступки щодо ціни на імпортований газ без згоди України на глибоку економічну інтеграцію. На внутрішньому фронті вибори до Верховної Ради були визнані як крок назад від демократичних принципів та призвели до збільшення політичної нестабільності.

Реальний сектор. Реальний ВВП зріс на 0,2% в 2012 році, оскільки сильний внутрішній попит компенсував негативний внесок чистого експорту та падіння запасів. Зовнішній попит суттєво зменшився, що призвело до падіння реального експорту на 7,7%. Реальне нагромадження основного капіталу зросло на 0,9%. Інвестиції не впали через купівлю обладнання та машин, що передусім було пов'язано із підготовкою до Євро-2012.

Сільське господарство. Сільськогосподарське виробництво зменшилось на 4,5% через падіння врожаю, але частка сільськогосподарських товарів у експорті товарів сягнула 26%. Зростання експорту може бути пов'язане зі зменшенням обмежень на експорт та значними перехідними запасами.

Енергетична політика. Україна продовжила зусилля щодо зменшення енергетичної залежності від Росії, включаючи реверсні поставки газу з Європи та підготовку до будівництва терміналу з прийому зрідженого природного газу.

Інфраструктура. У 2012 році Україна завершила ряд інфраструктурних проектів, пов'язаних із підготовкою до Євро-2012. Вони включали модернізацію та ремонт аеропортів, запровадження швидкісних пасажирських поїздів, ремонт та розширення доріг. Однак у другій половині року інвестиції в інфраструктуру суттєво зменшились.

Платіжний баланс. Зведений платіжний баланс мав дефіцит 4,2 млрд дол. США (2,4% від ВВП). Збільшення дефіциту торгівлі призвело до розширення дефіциту поточного рахунку до 8,4% від ВВП.

Доход. Подальше підвищення мінімальної зарплати та бюджетних витрат на зарплати, пенсії та соціальні виплати сприяли зростанню реального наявного доходу домогосподарств на 9,7%. Реальний доход від соціальної допомоги та пенсій зріс на 13,6% через нижчу, ніж очікувалось, інфляцію та популістську політику уряду.

Фіскальна політика. Уряд запровадив пільги для ряду «пріоритетних галузей промисловості», тоді як набула чинності знижена ставка ППП. Водночас уряд різко збільшив соціальні видатки та продовжував фінансувати Євро-2012. В результаті збільшився розрив між фактичними доходами та запланованими видатками, а уряд зміг виконати видатки центрального бюджету лише на 92,6% від плану.

Монетарна політика. Середня споживча інфляція різко сповільнилась до 0,6% передусім через падіння цін на продовольчі товари та сповільнення зростання цін на інші товари та послуги. Монетарна політика була дуже жорсткою в другій половині 2013 року, оскільки НБУ намагався контролювати тиск на валютному ринку.

ЗМІСТ

ПОЛІТИКА: Виклики для зовнішньої політики України в умовах посилення недемократичних тенденцій	1
ВВП: Українська економіка в рецесії.....	3
ІНВЕСТИЦІЇ: Стагнація в 2012 році	3
ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО: Промислове виробництво знизилось	4
АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ: Загальний спад незважаючи на незначне зростання тваринництва	5
АГРАРНА ПОЛІТИКА: Благородні цілі але неефективні інструменти.....	6
ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА: Концентрація на енергетичній незалежності	7
ТРАНСПОРТ: Реформи попереду	10
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ: Регулятор запровадив єдиний доступ до кабельної каналізації.....	11
КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ: Регулятор працює над введенням стимулюючих тарифів	12
ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС: Сальдо платіжного балансу було від'ємним	13
ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ: Збільшення частки експорту сільськогосподарської продукції у 2012 році.....	15
МІГРАЦІЯ. Очікуваного прогресу щодо візової лібералізації не відбулось	16
ЗАРПЛАТИ ТА ДОХОД: Реальний наявний доход продовжив стрімко зростати	16
РИНОК ПРАЦІ: Рівень безробіття (моп) залишився вищим, ніж до кризи	17
ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА: Фіскальна позиція залишається вразливою.....	17
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: Стрімке зростання соціальних стандартів	20
ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: Дефіцит пенсійного фонду залишився високим.....	21
ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: Борг надалі зростає	21
ПРИВАТИЗАЦІЯ: Збільшення концентрації в енергетичному секторі	23
ДІЛОВИЙ КЛІМАТ - ПІДПРИЄМСТВА: Песимістичні бізнес-очікування	23
ДІЛОВИЙ КЛІМАТ - БАНКИ: У 2012 році банки залишались песимістами	25
ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ: Скорочення прибутку.....	26
МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА: Жорсткі монетарні умови в другій половині 2012 року.....	27
ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА: Валютний курс був стабільним незважаючи на тиск.....	28
ФІНАНСОВІ РИНКИ: Банки більш здорові, але все ще слабкі	29

Політика: Виклики для зовнішньої політики України в умовах посилення недемократичних тенденцій

Україна - ЄС. У 2012 році зміст діалогу між Україною та ЄС визначався перспективами та умовами підписання Угоди про асоціацію (УА). Переговори щодо УА були офіційно завершені наприкінці 2011 року. З того часу не відбулось прогресу щодо підписання УА з огляду на політичні причини, оскільки недемократичні тенденції та корупція в Україні посилюються.

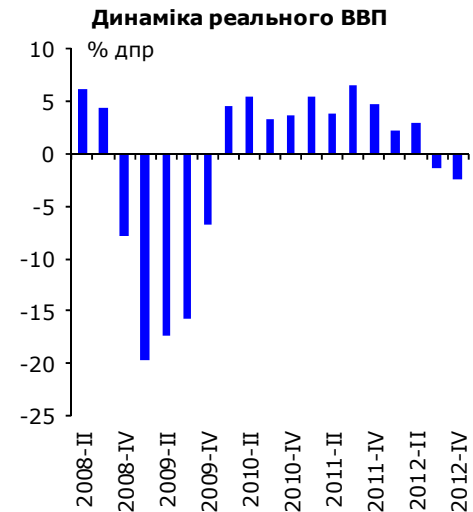
У березні 2012 року сторони нарешті приступили до парафування політичної частини Угоди про асоціацію. 19 липня 2012 цей процес був завершений разом із парафуванням більше тисячі сторінок економічної частини щодо створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Підписання угоди залежить від дотримання Україною спільних цінностей ЄС та її прогресу у вирішенні ряду питань, які ЄС розглядає як передумови для підписання УА. А саме розв'язання проблеми вибіркового правосуддя та проведення комплексної судової реформи; підготовка і проведення вільних і справедливих парламентських виборів відповідно до зобов'язань України в рамках ОБСЄ, а також прискорення реформ, передбачених Порядком денним асоціації. На жаль, у 2012 році Україна не просунулась до виконання цих умов, а представники ЄС й надалі критикували керівництво України у зв'язку з посиленням тривожних тенденцій щодо погіршення демократії та верховенства права.

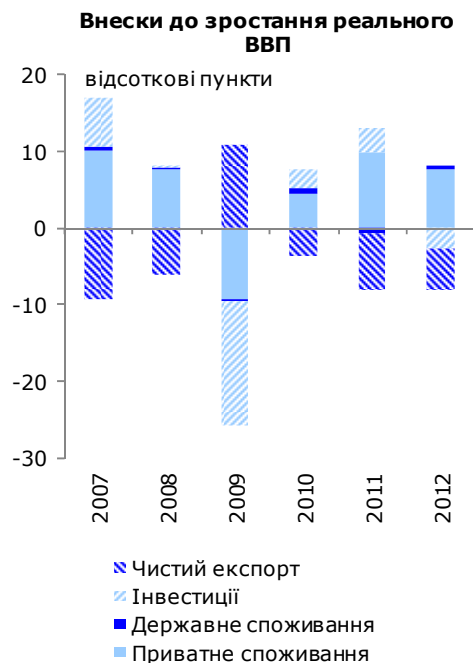
Протестуючи проти політично мотивованого переслідування опозиційних політиків, більшість європейських лідерів бойкотували чемпіонат Європи з футболу, організований спільно Україною та Польщею влітку 2012 року. Голова Єврокомісії Жозе Мануел Баррозу зазначив, що не поїде в Україну під час Євро-2012, якщо не буде швидкого покращення ситуації із правами людини. З тієї ж причини європейські лідери відмовились взяти участь у саміті глав держав Центральної та Східної Європи. В результаті Україна скасувала його проведення, заплановане на травень у Ялті. На цьому тлі президент Віктор Янукович став небажаним гостем у більшості західних країн, лідери яких демонстрували своє відверто прохолодне ставлення до нього під час міжнародних зустрічей високого рівня.

До того ж українська влада не провела вільні і справедливі парламентські вибори у відповідності до своїх зобов'язань у рамках ОБСЄ. Вибори, що відбулися в жовтні 2012 року, зазнали критичних оцінок із боку міжнародних спостерігачів як крок назад порівняно з виборами до Верховної Ради 2006 та 2007 років і президентських виборів 2010 року. Міжнародні спостерігачі від БДІПЛ / ОБСЄ, Парламенту Європи, Європейського парламенту та Парламентської асамблеї НАТО висловили критику на адресу української влади через "відсутність рівних правил гри переважно через зловживання адміністративними ресурсами, відсутність прозорості у проведенні передвиборчої агітації та фінансування партій, а також браку збалансованого висвітлення в ЗМІ". Крім того, міжнародні спостерігачі негативно оцінили процес встановлення результатів виборів у зв'язку з його непрозорістю та необґрунтованим затягуванням оголошення результатів. ЄС також висловив свою стурбованість у зв'язку з процесом голосування і встановленням його результатів.

Передумови для підписання Угоди про асоціацію з Україною були розглянуті на засіданні Ради ЄС у форматі зустрічі міністрів закордонних справ 10 грудня 2012 року. У своїх висновках міністри закордонних справ ЄС заявили, що існує можливість підписання УА на наступному саміті Східного партнерства у Вільнюсі у листопаді 2013 року. Для цього українська влада має "продемонструвати рішучі дії і відчутний прогрес" за трьома напрямками: 1) відповідність парламентських виборів 2012 року міжнародним стандартам та подальші кроки задля дотримання цих стандартів; 2) прогрес у вирішенні проблеми вибіркового

Джерело: Держстат

Примітка: Е - оцінка, F - прогноз
Джерело: Держстат, розрахунки ІЕД

правосуддя і запобігання її повторенню; 3) проведення реформ, зазначених у спільно погодженому Порядку денному асоціації.

Крім того, міністри закордонних справ ЄС відзначили, що «після підписання частина угоди може попередньо застосовуватись до її ратифікації», а ті положення УА, що будуть попередньо застосовуватись, можуть стати предметом окремих переговорів між сторонами.

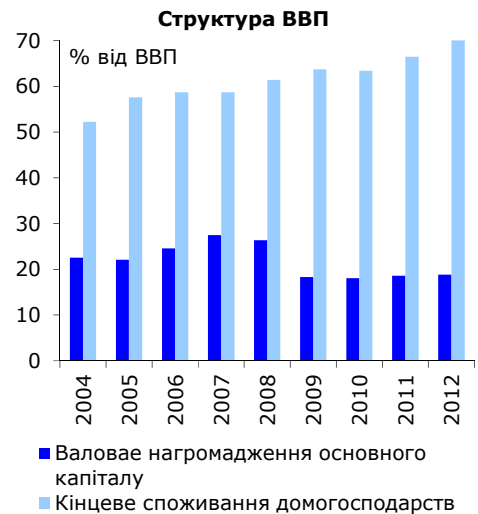
Водночас відбувся деякий прогрес у переговорах між Україною та ЄС щодо лібералізації візового режиму, оскільки 23 липня 2012 року сторони підписали зміни до Угоди про спрощення візового режиму, яка передбачає подальше сприяння контактам між людьми і зміцнення зв'язків між громадянами України та Європейського Союзу.

Україна - МВФ. У 2012 році МВФ не надав Україні чергового траншу відповідно до Угоди стенд-бай, підписаної у 2010 році, оскільки Україні не вдалося запровадити всі необхідні для цього заходи економічної політики. У 2012 році закінчилась дія цієї угоди і постала необхідність повторних переговорів для укладення нової угоди. Однак шанси уряду України досягти успіху в переговорах щодо нової угоди стенд-бай є досить низькими, враховуючи небажання влади підвищувати тарифи на газ для населення та ТКЕ. Крім того, політика НБУ не відповідає зобов'язанням щодо поступового підвищення гнучкості обмінного курсу.

Україна - Росія. 2012 рік позначився зростанням тиску з боку Москви щодо вступу України до Митного союзу Росії, Білорусії і Казахстану, створеного в рамках Євразійського економічного співтовариства. Переобраний у березні 2012 року президент Володимир Путін відхилив запропоновану Україною формулу співпраці "3+1", яка була запропонована в якості альтернативи повному членству в Митному союзі з метою замаскувати спроби Києва поєднати участь у європейському та євразійському інтеграційних проектах. Таким чином, українському керівництву вкотре нагадали, що Москва підтримує лише ексклюзивний формат інтеграції. Водночас цей формат не відповідає не лише зобов'язанням України перед ЄС щодо ЗВТ, але й перед СОТ.

Під кінець року інтенсивність і тон офіційних заяв щодо необхідності дотримання положень митного союзу і гармонізації українського законодавства у відповідності з його нормами викликали серйозну стурбованість. Зокрема, 17-18 грудня Віктор Янукович мав відвідати Москву і, за припущеннями, підписати угоду про вступ України до Євразійського економічного співтовариства, однак візит був скасований буквально напередодні. Уповільнення економічного зростання України і невдалі переговори з російським Газпромом про перегляд ціни на газ можна розглядати як відображення поточної уразливості європейського стратегічного вибору України.

Україна - СОТ. У вересні 2012 року Україна почала переговори з СОТ про перегляд митних тарифів відповідно до статті XXVIII ГАТТ. Україна направила на розгляд членів СОТ документ із пропозиціями щодо підвищення зв'язаних тарифів по 371 тарифній лінії. Ці продукти становлять 5% від сукупного обсягу імпорту України. Від України очікується надання еквівалентних тарифних поступок за іншими позиціями своїм партнерам по СОТ. Ініціативи України викликали серйозні занепокоєння ЄС і США, які є одними з важливих торговельних партнерів України у рамках СОТ. За словами представників ЄС, ця ініціатива може завдати шкоди прогресу України у формуванні поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС. У висновках Ради ЄС від 10 грудня 2012 року Брюссель знову звернувся до Києва з проханням відкликати свою заявку щодо перегляду у своїх зобов'язань у рамках СОТ, "оскільки ця ініціатива викликає комерційні проблеми і загрожує цілісності багатосторонньої торговельної системи".

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

ВВП: Українська економіка в рецесії

Після відновлення зростання у 2010 та 2011 роках українська економіка увійшла в рецесію в другому півріччі 2012 року. А саме, реальний ВВП зріс на 2,2% дпр та 3,0% дпр відповідно у перші два квартали року, але потім знизився на 1,3% дпр в третьому кварталі та впав на 2,5% дпр в останньому кварталі 2012 року. В цілому, реальний ВВП несуттєво зріс на 0,2% у 2012 році, а реальне приватне кінцеве споживання надалі зростало в другому півріччі.

З боку попиту, реальне кінцеве споживання домогосподарств попередило падіння ВВП і мало додатній внесок до його зростання у 7,8 відсоткових пунктів. Воно зросло на 11,7% завдяки суттєвому зростанню наявного доходу (див *Зарплати і дохід*), а також зниженню норми заощаджень. Незважаючи на суттєві девальваційні очікування в другому півріччі 2012 року, покупка готівкової іноземної валюти суттєво знижувалась протягом цілого 2012 року.

Реальне нагромадження основного капіталу зросло лише на 0,9% у 2012 році, оскільки його стрімке зростання в першому півріччі було нівельовано різким падінням у другому півріччі 2012 року. Зокрема, приріст на рівні 14,5% дпр в першому півріччі передусім пояснювалось інвестиціями, здійсненими в рамках підготовки до Євро-2012. В другому півріччі реальне нагромадження основного капіталу скоротилось на 7,2% дпр через завершення Євро-2012 та складний фінансовий стан компаній і держави.

Зменшення запасів після їх стрімкого зростання у 2011 році, що передусім пояснювалось нижчими запасами зернових в кінці 2012 року, зробило від'ємний внесок у економічне зростання (2,8 відсоткових пунктів).

Реальний чистий експорт мав від'ємний внесок до зростання на рівні 5,3 відсоткових пунктів у 2012 році, оскільки реальний експорт товарів і послуг знизився на 7,7%, тоді як реальний імпорт зріс на 1,9%. Експорт скоротився через слабкий попит на українські товари та послуги з боку більшості торговельних партнерів на фоні стагнуючої світової економіки. Водночас імпорт зріс передусім через вищий інвестиційний попит на продукцію машинобудування в першому півріччі 2012 року та більший споживчий попит на продовольчі та промислові товари, а також автомобілі.

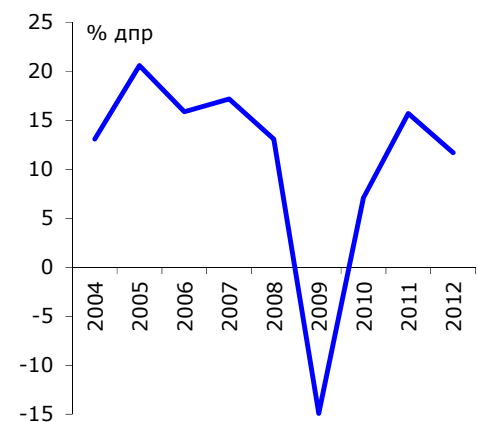
З боку виробництва, реальна валова додана вартість (ВДВ) знизилась в більшості секторів. Зокрема реальна ВДВ в сільському господарстві знизилась на 4,3%, оскільки врожай був нижчим за рекордні показники 2011 року, хоча також залишився вищим, ніж середній за останні 5 років (див. *Сільськогосподарське виробництво*). Нижчий зовнішній попит на більшість категорій українських товарів призвів до падіння реальної ВДВ в переробній промисловості на 3,5%, хоча орієнтовані на внутрішній ринок галузі продовжили зростати (див. *Промислове виробництво*). Добувна промисловість збільшила реальну ВДВ на 2,5%, ймовірно, внаслідок державної підтримки вугільної галузі та спроби знизити споживання імпортного природного газу (див. *Енергетична політика*). Важка фінансова ситуація більшості компаній призвела до зниження реальної ВДВ в будівництві на 8,8%.

Вище зростання реального роздрібного товарообороту компенсувало падіння оптової торгівлі і підтримало зростання реальної ВДВ в торгівлі на 3,9%. Водночас, реальна ВДВ в секторі транспорту та зв'язку збільшилась лише на 0,9%. Зокрема реальна ВДВ в секторі знизилась в другому півріччі через нижче промислове виробництво та імпорт, а також менший транзит газу і нафти.

Інвестиції: Стагнація в 2012 році

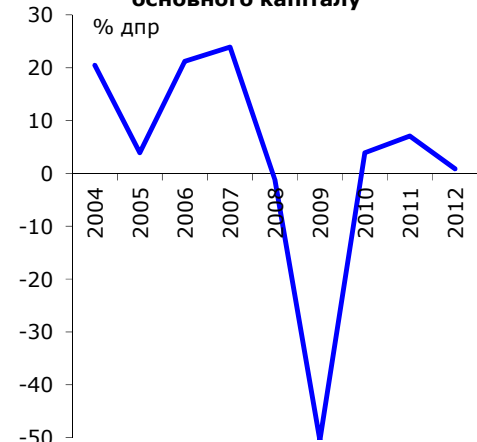
В 2012 році реальне валове нагромадження основного капіталу зросло лише на 0,9%. Хоча інвестиції вирости в річному вимірі,

Реальне споживання домогосподарств

Джерело: Держстат

Реальне валове нагромадження основного капіталу

Джерело: Держстат

вони знизились в останні два квартали року через завершення проектів, пов'язаних з Євро-2012.

Обсяг капітальних інвестицій (що розраховуються за іншою методологією, але звітуються значно детальніше) збільшився на 8,3% в 2012 році Зростання відбулось передусім через зростання інвестицій в будівництво на 18,0% (частка 16,0% від загальних інвестицій), в промисловість на 7,5% (частка 36,1%) та в наземний транспорт на 52,3% (частка 4,8%)

Основним джерелом інвестицій залишалися власні кошти підприємств (59,2% всіх інвестицій проти 58,6% в 2011 році) Водночас бюджетні капітальні інвестиції відчутно зменшились (до 9,5% з 10,5% в 2011 році). Це, насамперед, відображало зменшення фінансування проектів в рамках підготовки до Євро-2012. Частка банківського фінансування інвестицій практично не змінилась порівняно з попереднім роком (16,1% інвестицій проти 16,3% в 2011 році).

Промислове виробництво: Промислове виробництво знизилось

У 2012 році промислове виробництво скоротилось на 1,8%. Зокрема зовнішній попит знизився на більшість продукції переробної промисловості, тоді як внутрішній інвестиційний попит також дещо скоротився.

Добувна промисловість збільшила виробництво на 1,9% через вище добування вугілля (на 4,5%), пов'язане з державною політикою. Уряд продовжив субсидувати видобування вугілля та стимулював виробників тепла і електроенергії використовувати вугілля замість інших видів палива.

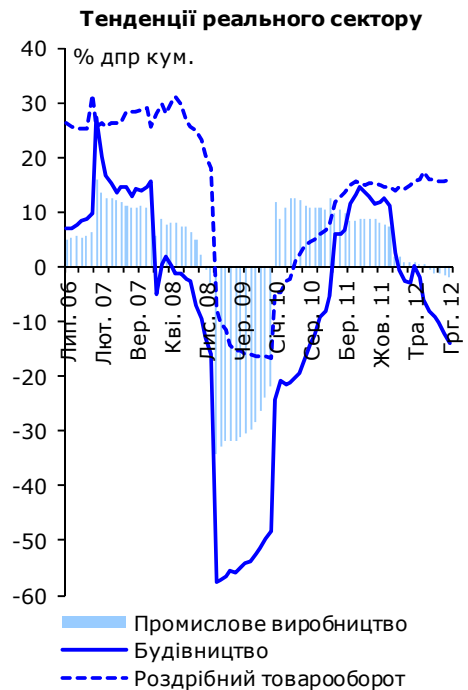
Виробництво у переробній промисловості скоротилось на 3,7% передусім через нижчий зовнішній попит. Зокрема, металургія знизила випуск на 5,2%. Випуск продукції машинобудування впало на 6,0% через нижчий зовнішній та внутрішній попит. Виробництво автомобілів скоротилось на 28,5%, оскільки українці віддавали перевагу купівлі імпортних автомобілів. Зокрема, частка вироблених в Україні автомобілів на роздрібному ринку знизилась на 2 відсоткових пункти до 12,6% (наприклад у 2008 році ця частка становила 31,5%), що пояснюється нижчою конкурентоспроможністю українських автомобілів на внутрішньому ринку. Зниження будівництва призвело до падіння виробництва іншої неметалевої продукції на 6,3%.

Виробництво нафтопродуктів скоротилось на 41,8% через неможливість конкурувати з імпортом, який не оподатковується. До того ж, Росія, Білорусь і Казахстан стимулювали експорт нафтопродуктів, а не сирової нафти при визначенні експортних мит. Отже, нафтопереробні заводи в Україні втратили конкурентну позицію на внутрішньому ринку.

Водночас хімічна промисловість зросла на 8,1%, оскільки внутрішній і зовнішній попит були високими більшу частину року. Однак в кінці року виробництво в секторі знизилось внаслідок скорочення попиту.

Харчова промисловість (за виключенням напоїв і тютюнової продукції) зросла на 1,8% через вищий внутрішній попит на більшість харчових продуктів. Випуск м'яса зріс на 6,7% на фоні хорошого врожаю 2011 та 2012 років, що утримало ціни на фактори виробництва для сектору низькими. Водночас виробництво цукру впало на 18,0%, що може бути пояснено нижчим врожаєм цукрових буряків.

В цілому, ситуація в більшості секторів погіршилась в другому півріччі на фоні низького зовнішнього попиту. Крім того, окремі галузі втратили свої частки на внутрішньому ринку на користь імпорту.

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

Аграрне виробництво та торгівля: загальний спад незважаючи на незначне зростання тваринництва

У 2012 році випуск сільськогосподарської продукції знизився на 4,5% у зв'язку зі спадом у рослинництві. Частка аграрного сектору у ВВП також знизилася з 8,3% у 2011 до 7,9% у 2012, тоді як частка сектору у експорті товарів сягнула 26%.

Рослинництво. Складні погодні умови призвели до зниження виробництва продукції рослинництва на 8%. Більший спад спостерігався серед сільськогосподарських підприємств, ніж у господарствах населення відповідно на 10,9% та 4,6%, оскільки останні мають відмінну структуру посівних площ (майже немає озимих культур, які постраждали найбільше).

Врожай зернових становить суттєву частку сільськогосподарського виробництва. У 2012 році врожай зернобобових сягнув 46,2 млн т, 37% з якого складають продовольчі культури, а решту - технічні. Частка сільськогосподарських підприємств та господарств населення лишилася такою ж, як і в минулому році, 77,9% та 22,1%, відповідно.

В цілому, виробництво зернових знизилася на 18,6%. Посівна площа зменшилася на 3,5%, а врожайність впала 15,7% головним чином через несприятливі погодні умови. Найбільший спад урожаю спостерігався для пшениці (29,4%), ячменю (23,8%), проса (43,9%), гречки (15,3%) та кукурудзи (8,4%). Лише овес та жито продемонстрували зростання виробництва (на 24,5% та 16,7%, відповідно).

Виробництво олійних дещо знизилася у 2012. Валовий збір соняшнику знизився на 3,5% за рахунок втрати врожайності на 10,3%, що не змогло компенсувати збільшення посівних площ на 8%. Натомість покращення врожайності ріпаку на 27% не змогло компенсувати зменшення посівної площі більш ніж в 1,5 рази, призвівши до спаду виробництва на 16%. Суттєве зменшення посівних площ під ріпаком можна пояснити неготовністю виробників нести додаткові витрати на пересів культур, які постраждали взимку. Площі під ріпаком знижуються останні п'ять років, тому що все більше і більше господарств страждають від низького рівня морозостійкості ріпаку і тому переходять на інші культури. Лише врожай сої зріс на 6%, що призвело до збільшення її частки у загальному врожаї олійних до 20%.

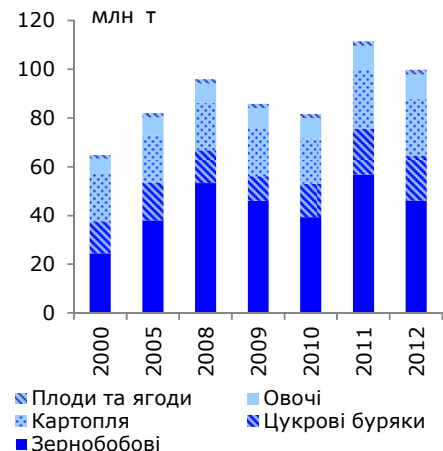
Посівні площі під цукровими буряками зменшилися на 13% у зв'язку із перевиробництвом у минулому році, але більша врожайність (40,7 т/га) призвела до незначної втрати врожаю порівняно до попереднього року.

Валовий збір картоплі знизився на 4% за рахунок зменшення врожайності, а збір інших овочів та плодів зріс на 2% та на 6% відповідно.

Тваринництво. Виробництво тваринницької продукції зросло на 3,8%, причому, виробництво сільськогосподарських підприємств збільшилося на 7,6%, а господарств населення на 1,2%. Зокрема, виробництво молока сільськогосподарськими підприємствами збільшилося на 13%, тоді як виробництво молока у господарствах населення залишилося незмінним завдяки стабільній державній підтримці. Частка господарств населення у виробництві м'яса, молока та яєць поступово зменшується, що є позитивною тенденцією, оскільки сільськогосподарські підприємства можуть досягнути вищої ефективності та забезпечити кращу якість і безпеку продукції, що, у свою чергу, має стимулювати експорт. Водночас, приблизно 66,6% великої рогатої худоби (включаючи 77,5% корів), 52,8% свиней та 84,8% кіз та овець все ще утримується домогосподарствами.

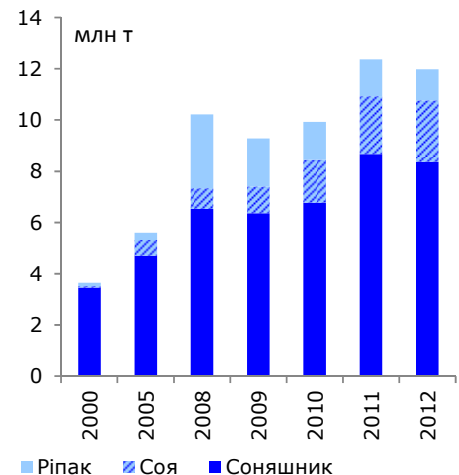
Експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції. Незважаючи на загальний спад аграрного виробництва, експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції продовжує зростати (майже на 40%). Сектор АПК експортував товарів

Виробництво зернових, овочів та плодів

Джерело: Держстат

Виробництво олійних

Джерело: Держстат

вартістю 17,9 млрд дол. США, що становить приблизно 26% експорту товарів. Найбільше зростання спостерігається в сегменті продуктів рослинництва (66,6% порівняно до попереднього року), що зумовлено, головним чином, зростанням експорту зернових та олійних. Варто відзначити, що експорт зернових збільшився майже вдвічі, зокрема, внаслідок покращення державної політики. Започаткування ефективного діалогу між Урядом та ключовими гравцями зернового ринку допомогло уникнути експортних обмежень, які застосовували у попередні роки. Експорт харчових продуктів, тваринних або рослинних жирів та олій також суттєво зріс, частково компенсуючи зниження експорту інших несільськогосподарських товарів.

Аграрна політика: благородні цілі але неефективні інструменти

У 2012 році відбулись деякі важливі досягнення в сфері аграрної політики, включаючи більш прозоре регулювання експорту зернових і більш послідовну державну підтримку молочного сектору; перенаправлення державної підтримки на заходи, що стимулюють зростання; здійснення важливих кроків у сфері земельної реформи; впровадження "зеленого" тарифу для електроенергії, виробленої з біомаси. Однак необхідно зробити ще більше для покращення інвестиційного клімату у всій економіці та аграрному секторі зокрема для стимулювання виробництва. Переслідуючи соціально значущі цілі, зокрема, забезпечення продовольчої безпеки, розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, уряд використовує економічно неефективні заходи, що потребують значних затрат, а досягнення сталих результатів є сумнівним.

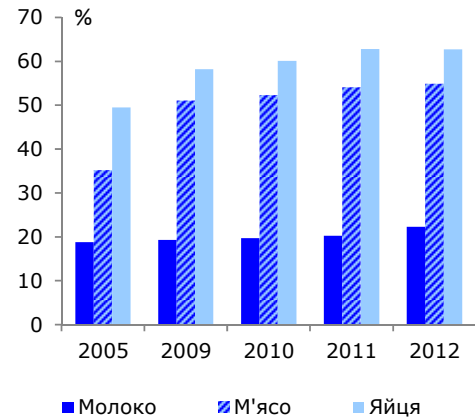
Державні видатки. У 2012 році було профінансовано лише 73,4% із запланованих державних видатків (9,8 млрд грн) в сфері сільського господарства, що є найнижчим показником виконання плану за останні 6 років. Варто зазначити, що пряма фінансова підтримка тваринництва та рослинництва, та заходи цінової підтримки (0,8 млрд грн у 2012 році) були профінансовані на ще нижчому рівні: 29%. Така непослідовна державна політика підриває довіру до уряду і додатково погіршує інвестиційний клімат. Частка видатків, що стимулюють зростання ("зеленої скриньки") стрімко зростає та сягнула 92% в минулому році, що має підтримати довгостроковий розвиток сектору. Однак, відносно велика і все зростаюча частка адміністративних витрат (34%) ставить під сумнів ефективність цих видатків.

Експорт зернових. Регулювання експорту зернових було більш передбачуваним у 2012 році, ніж в попередні роки. Міністерство аграрної політики та ключові гравці зернового ринку підписали меморандум про співпрацю у липні, що сприяв започаткуванню ефективного діалогу між зацікавленими сторонами і враховував інтереси як зернотрейдерів, так і цілі уряду щодо забезпечення продовольчої безпеки. За початковою домовленістю, зернотрейдери мали експортувати не більше ніж 5 млн т пшениці, 12,4 млн т кукурудзи та 3 млн т ячменю у 2012/13 маркетинговому році. Однак максимальний обсяг експорту пшениці було спочатку збільшено до 5,5 млн т у жовтні, а потім до 6,5 млн т у листопаді. Загалом, близько 20,2 млн т зернових (6,3 млн т пшениці, 11,5 млн т кукурудзи та 2 млн т ячменю) експортовано з початку маркетингового року (липень 2012 р. – червень 2013 р.). Наприкінці квітня 2013 уряд скасував всі обмеження на експорт зерна.

Земельна реформа. Було також досягнуто деякого прогресу і у земельній реформі. Зокрема, було створено публічно доступний електронний кадастр земельних ділянок, який офіційно почав роботу у січні 2013 року. Він все ще має певні неточності та помилки, але це все одно дуже важливий крок до прозорого управління земельними ресурсами.

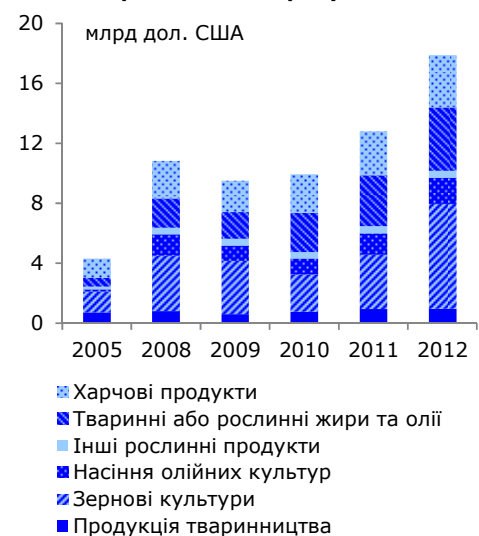
Крім того, було спрощено процедури реєстрації земельних ділянок. Уряд також створив Державний земельний банк, що має

Частка сільськогосподарських підприємств у виробництві м'яса, молока та яєць

Джерело: Держстат

Експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції

Джерело: Держстат

сприяти земельній реформі шляхом створення інституційного підґрунтя для управління земельними ділянками у державній власності та надання субсидованого фінансування для малих та середніх підприємств. Однак, будь-яке поєднання цих цілей в одній інституції може призвести до конфліктів інтересів та створити проблеми з прозорістю та підзвітністю. Отже, вельми такий інституційний механізм навряд чи допоможе вирішити проблему обмеженого фінансування у сільському господарстві.

Схвалення Закону України "Про ринок земель", який є однією з найбільш важливих передумов для скасування мораторію, знову відстрочили. Законопроект було прийнято у першому читанні ще у 2011 році, але його критикували як представники великого бізнесу, так і юридичні експерти. Очікувалося, що законопроект буде доопрацьовано та прийнято у 2012 році, але він навіть не розглядався у Верховній Раді в минулому році. Зокрема з цієї причини мораторій на продаж земель було знову подовжено до січня 2016 року.

Державна підтримка вітчизняного виробництва сільгосптехніки. Для сприяння виробництву вітчизняної сільгосптехніки уряд схвалив зміни до Закону щодо стимулювання вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, які набули чинності наприкінці листопада 2012 року. Відповідно до Закону державну підтримку може отримати виробництво лише вітчизняної сільгосптехніки (наприклад часткова компенсація кредитної ставки та лізингових платежів). Вимогу щодо ступеню локалізації у виробництві сільгосптехніки (для класифікації її як вітчизняної) збільшено з 50% до 60%. Водночас імпортні мита для деяких компонентів техніки було скасовано, а імпортні мита для готових машин - підвищено. Хоча політики намагаються стимулювати розвиток вітчизняного виробництва сільгосптехніки, такі заходи є економічно неефективними. Це може призвести до залежності сектору від державної підтримки замість того, щоб створювати умови для розвитку конкурентоспроможного сільгоспмашинобудування.

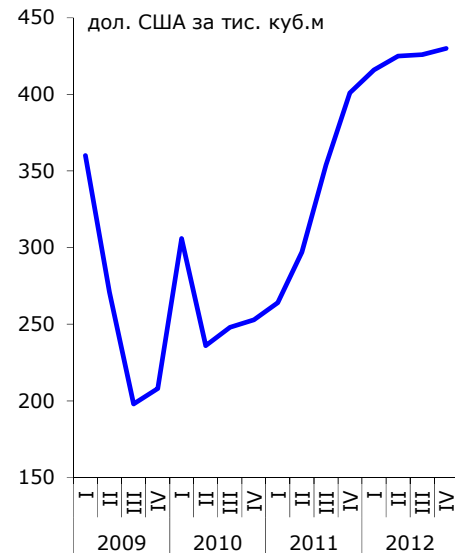
Енергетична політика: Концентрація на енергетичній незалежності

Ринок газу. У 2012 році було запроваджено ряд ініціатив для подолання критичної залежності України від газу в структурі загального первинного постачання енергії. Це питання стало останнім часом вирішальним для України через стрімке зростання цін на газ. У 2012 році середня ціна російського природного газу різко зросла, а саме на 38% та досягла 426 дол. США за тисячу кубічних метрів. Це створило суттєвий ціновий тиск на українську промисловість, торговельний баланс та стан Державного і місцевих бюджетів.

Україна продовжила спроби збільшити внутрішнє видобування газу та замінити російський природний газ альтернативними джерелами постачання газу. На додачу до придбання двох плавучих бурових веж в Сінгапурі для використання у Чорному морі, в травні Україна провела тендери на геологорозвідвальні роботи на покладах традиційного та нетрадиційного газу. Компанії ExxonMobil та Shell було обрано для проведення розвідки запасів традиційного газу на узбережжі Чорного моря, тоді як пізніше Україна підписала угоди з розподілу продукції (УРП) на проведення розвідки запасів сланцевого газу з компаніями Shell та Chevron. Одна тільки Shell планує інвестувати принаймні 10 млрд дол. США у розвиток нових родовищ сланцевого газу у Східній Україні.

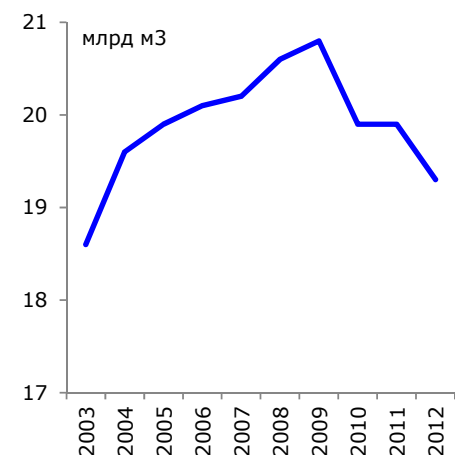
За заявою Міністерства енергетики у лютому 2012 року Україна підписала рамкову угоду з німецькою компанією RWE Supply & Trading на постачання 5 млрд кубічних метрів газу щорічно. Це започаткувало процес так званого «реверсного» постачання газу на внутрішній ринок, що, в свою чергу, послабило монополістичне положення компанії «Газпром». За даними Держстату Україна у 2012 році імпортувала 52,7 млн кубічних метрів природного газу з

Ціна імпортного природного газу

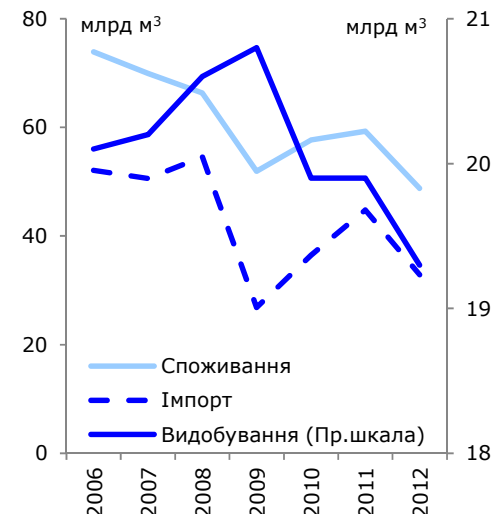
Джерело: Нафтогаз

Видобування природного газу

Джерело: Держстат

Потоки природного газу

Джерело: Держстат, Нафтогаз, Укртрансгаз

Німеччини за 22 млн дол. США. Отже, ціна реверсних газових постачань становила 417 дол. США за тисячу кубічних метрів, що на 9 дол. США дешевше за ціну російського природного газу. Незважаючи на незначні обсяги (лише 0,2% від загального імпорту природного газу), такий крок став першою спробою України започаткувати альтернативний маршрут постачання природного газу в найближчі роки та зниження залежності від російського імпорту.

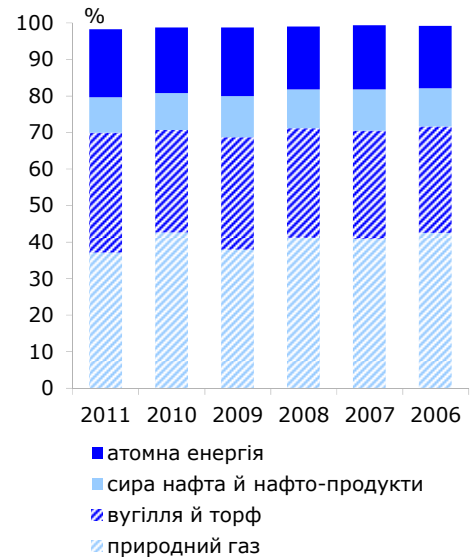
В грудні НАК «Нафтогаз» також залучив кредитну лінію від Китайського банку розвитку у розмірі 3,7 млрд дол. США під гарантії українського уряду для реалізації чотирьох окремих інвестиційних проектів, що мають на меті модернізацію вітчизняних теплоелектроцентралей для використання водно-вугільного палива та будівництво п'яти заводів з газифікації вугілля. Як очікується, ці проекти дозволять замінити біля 4 млрд кубометрів природного газу вугіллям, створити 2020 робочих місць та допомогти Україні заощаджувати 1,13 млрд євро щорічно із одночасним стимулюванням додаткового видобутку 10 млн тон вітчизняного вугілля на рік.

Іншу тривалу ініціативу з диверсифікації постачання газу, а саме проект терміналу з прийому зрідженого природного газу (ЗПГ), що є одним із національних проектів, досі не реалізовано через відсутність інвестора. Крім того, проект опинився в епіцентрі скандалу через підписання меморандуму про наміри з шахраєм від імені необізнаної про це компанії.

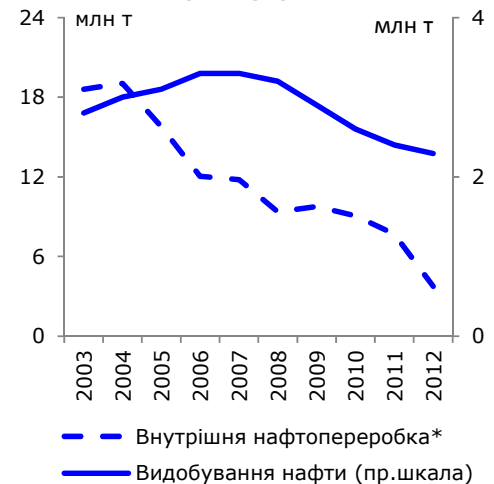
У 2012 році внутрішній попит на природний газ скоротився на 17,8%. В результаті імпорт газу з Росії у 2012 році скоротився на 26,6%, що призвело до нового етапу протистояння з Газпромом. Російська газова монополія звинуватила Україну у порушенні положення «бери-або-плати» довгострокового контракту на постачання газу і виставила НАК «Нафтогаз» рахунок на сплату 7 млрд дол. США. Однак НАК «Нафтогаз» відмовився сплачувати цей рахунок на вимогу Газпрому, мотивуючи це тим, що компанія виконала всі зобов'язання щодо відбору обсягів газу. Врешті-решт, Газпром не став вимагати сплати через міжнародний арбітраж, залишивши це питання невирішеним. Окрім цього конфлікту, у 2012 році Україна та Росія провели ряд безрезультатних двосторонніх переговорів щодо зміни формули ціни газу, передбаченої контрактом 2009 року.

Транзит газу. Введення в дію другої черги «Північного потоку» у серпні 2012 року та скорочення попиту на газ в ЄС призвело до подальшого скорочення обсягів транзиту газу через територію України. У 2012 році частка транзиту російського газу через українську ГТС скоротилася до рекордно низького показника 58% - лише 81 млрд кубометрів газу було транспортовано у 2012 році. Російський Газпром також розпочав будівництво іншого газопроводу в обхід України - Південного потоку - в жовтні-листопаді 2012 року після підписання відповідних інвестиційних угод із Східноєвропейськими країнами по будівництву наземної секції газопроводу. Це може означати найгірший варіант розвитку подій для майбутнього завантаження транзитних потужностей України. Транзит може потенційно скоротитись до 30-40 млрд кубометрів на рік до 2030 року.¹

НАК «Нафтогаз». Вітчизняний газовий монополіст НАК «Нафтогаз» отримав більш ніж 10 млрд грн збитків у 2012 році за національними стандартами бухгалтерського обліку у порівнянні із 7 млрд грн прибутку у 2011 році. Погіршення фінансового стану компанії пояснюється зростанням ціни на імпортований газ, зниженням доходів від транзиту, видатками на субсидування цін на газ для населення та тепlopостачальних компаній, а також високими платежами з обслуговування боргу. Зокрема, уряд досяг незначного прогресу в реформі національного газового ринку у 2012 році. Ціни на газ для населення та тепlopостачальних компаній не було підвищено, незважаючи на надзвичайну

Постачання первинної енергії

Джерело: Держстат

Видобування нафти та внутрішня нафтопереробка

* Бензини, дизельне паливо, мазут

Джерело: Держстат

нагальність цього кроку. В результаті прями та непрямі субсидії НАК «Нафтогаз» зросли до 18,3 млрд грн в 2012 році.

У листопаді уряд ініціював корпоратизацію дочірніх компаній НАК «Нафтогаз», в рамках виконання своїх зобов'язань із реформи національного газового ринку, взятих на себе після вступу України до Енергетичного Співтовариства. Проте, організація ринку залишилась незмінною у 2012 році: дочірні компанії НАК «Нафтогаз» залишилися юридично та операційно зв'язаними з материнською компанією, та залишилися монополістами через брак відповідного норм, на зразок аналогічного законодавства ЄС для газового ринку (такого, що регулює доступ третіх сторін до газових мереж, правила розподілу потужностей, тощо).

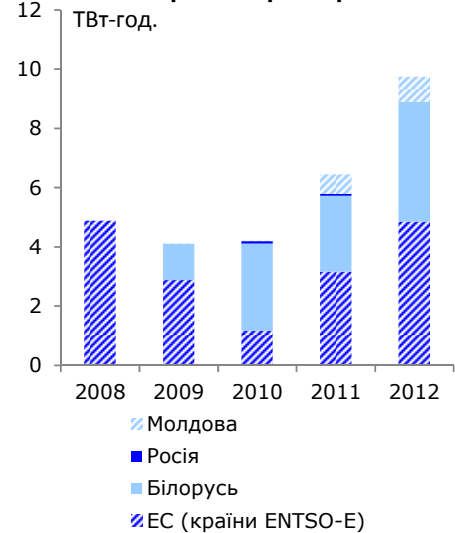
Ринок нафтопродуктів. У 2012 році вітчизняна нафтопереробка знаходилася у стагнації через сильну конкуренцію з боку білоруського та російського імпорту нафтопродуктів. Працювали лише два з шести вітчизняних нафтопереробних заводів, оскільки інші виробництва не були здатні конкурувати з імпортом через низьку якість українських нафтопродуктів, обмежене постачання нафти, обтяжливе оподаткування та корпоративні конфлікти. В результаті, внутрішня переробка нафти у 2012 році скоротилася вдвічі, до 4,5 млн т, тоді як імпорт досяг 7,6 млн т. Обов'язковий перехід на стандарти Євро-4 та Євро-5 було знову перенесено на липень 2013 року, що нівелювало стимули для модернізації вітчизняних нафтопереробних заводів.

Електроенергетика. В 2012 році генерація електроенергії в Україні досягла 198 ТВт-год, з яких 150,7 ТВт-год було спожито всередині країни та 9,7 ТВт-год було експортовано через державні аукціони.ⁱⁱ З середини 2012 року потужності з експорту електроенергії виділялися лише одній дочірній торговельній компанії холдингу СКМ через викривлені правила аукціону. Як наслідок, Секретаріат Енергетичного Співтовариства ініціював розслідування, зазначивши, що такі правила не є сумісними з Регламентом ЄС 1228/2003 та встановлюють дискримінаційні вимоги участі в аукціонах, а отже порушують зобов'язання України перед Енергетичним Співтовариством.

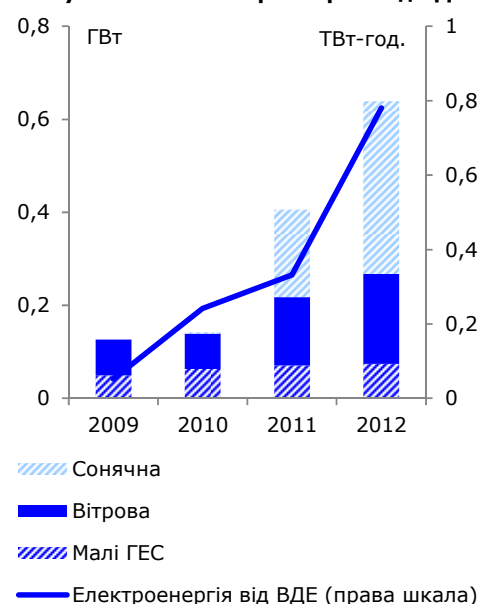
Національна комісія з регулювання ринку електроенергії (НКРЕ) продовжила диференціацію роздрібних тарифів на електроенергію за обсягами споживання. На початку червня тарифи зросли на 50% для обсягів споживання, що перевищують 800 кВт-год, або 1800 кВт-год у випадку використання електроприладів для опалення. Не дивлячись на очікуване зростання доходів постачальників, ці зміни в цілому недостатні для ліквідації значного крос-субсидуванняⁱⁱⁱ притаманного чинній моделі ринку «єдиний пул».

Відновлювані джерела енергії. У 2012 році відбувся прорив для сектору відновлюваної енергетики в Україні. Великі проекти в сонячній та вітровій енергетиці зробили суттєві доповнення як з точки зору встановлених потужностей, так і з точки зору генерації електроенергії. Встановлені потужності зросли в 1,6 раз до 645 МВт, тоді як генерація електроенергії потроїлася до 780 млн кВт-год (хоч вона і досі складає 0,4% від загальної генерації електроенергії). За даними Державного агентства з питань енергоефективності та енергозбереження, після впровадження «зеленого тарифу» у 2009 році, сумарні інвестиції в сектор перевищили 21 млрд грн.

В листопаді Парламент затвердив зміни до законодавства про «зелені» тарифи.^{iv} А саме, починаючи з квітня 2013 року «зелений» тариф для сонячної генерації було знижено в середньому на 22% до 339,3 євро за МВт-год, для малих гідроелектростанцій – було диференційовано за потужністю установок. Крім того, довгоочікуваний зелений тариф було запроваджено для електроенергії з біогазу (хоч і на нижчому рівні, ніж очікувався ринком) та для малих сонячних установок на дахах/фасадах будинків, потужність яких не перевищує 10 кВт. Незважаючи на факт, що ці зміни розширили покриття «зелених»

Експорт електроенергії

Джерело: НКРЕ

Потужності та електроенергія від ВДЕ

Джерело: НКРЕ

тарифів, вони також зробили «правило місцевої складової»^v більш жорстким, оскільки частка місцевої складової повинна бути не нижчою за 30% після липня 2013 року та 50%, починаючи з січня 2014 року (з січня 2015 року для біогазових установок). Відсутність роз'яснень цього правила для кожного типу проектів та слабкий розвиток вітчизняної промисловості з виробництва обладнання для відновлюваної енергетики можуть стати перешкодою для подальших інвестицій до сектору, не дивлячись на оптимістичні оцінки щодо його потенціалу.

Транспорт: Реформи попереду

Ринкові тенденції. У 2012 році стан транспортної галузі України погіршився через економічний спад та скорочення транзиту газу. Вантажооборот скоротився на 7,6%. Зокрема, обсяг залізничних вантажних перевезень зменшився на 2,7%, авіаперевезення скоротилися на 5,7%, а кількість товарів, що переміщуються водним транспортом, впала на 27,7%. Транспортування трубопроводами скоротилося на 17,8%. Єдиною підгалуззю транспорту, в якій було зафіксовано зростання перевезень, був автомобільний транспорт (вантажоборот збільшився на 1,8%).

Пасажирооборот зменшився на 1,2%. Найбільше він скоротився на водному та залізничному транспорті — на 7,2% та 2,3%, відповідно. Зростання спостерігалось лише на повітряному транспорті.

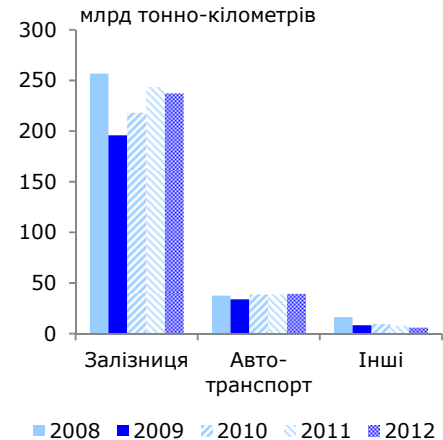
Кількість пасажирів, які скористалися послугами українських аеропортів, збільшилася на 13,2%. Зростання було пов'язано із Чемпіонатом Європи з футболу 2012 року (Євро-2012), а також зі здійсненими в останні роки великими інвестиціями в аеропорти міст, що приймали чемпіонат. Але більшість додаткових пасажирів літали іноземними авіакомпаніями. Частка пасажирів, яких перевозять вітчизняні авіакомпанії (51% у 2012 році), може зменшитися додатково у 2013 році, через банкрутство ЗАТ Аеросвіт, найбільшого українського авіаперевізника, який припинив майже всі рейси з грудня 2012 року.

Тарифи. У 2012 році Міністерство інфраструктури не підвищувало тарифи на залізничні вантажні перевезення, щоб стимулювати попит на транспортні послуги. Проте у 2012 році ці тарифи були вищими в середньому на 9,8%,^{vi} ніж попереднього року, оскільки процес зростання вартості залізничних перевезень у 2011 році був поступовим. Міністерство також розширило перелік транзитних вантажів, щодо яких можуть застосовуватися знижки у морських портах. У 2012 році обробка транзитних вантажів в морських портах України скоротилася на 18,5% (а загальний обсяг вантажів зменшився лише на 0,7%).

Міністерство інфраструктури підвищило базовий тариф на залізничні пасажирські перевезення у купейних вагонах на 14,3% (поступово протягом року), а також модифікувало систему тарифів. Відповідно до змін, ціни на залізничні квитки індексуються в залежності від дня тижня та від сезону, щоб забезпечити більш рівномірний розподіл пасажиропотоку протягом року, а також щоб зменшити перехресне субсидування пасажирських перевезень^{vii}. У 2012 році збитки Укрзалізниці (УЗ), монополіста на ринку залізничних пасажирських перевезень, оцінювалися в 6,9 млрд грн (6,6 млрд. грн в 2011 році)^{viii}. Ці втрати були повністю компенсовані за рахунок прибутку від вантажних перевезень.

Транспортна політика. У 2012 році Верховна Рада України створила правову базу для реформ в двох підгалузях транспорту — на залізниці та у морських портах. Зокрема, у лютому 2012 року були прийняті два закони, які передбачають реформування системи управління залізничним транспортом. Основна ідея реформи полягає у відділенні функцій державного управління на залізниці від комерційних функцій, які зараз об'єднані в рамках УЗ. Функції державного управління будуть передані Міністерству інфраструктури, в той час як комерційні функції залишаться у сфері відповідальності УЗ, яка буде перетворена у публічне

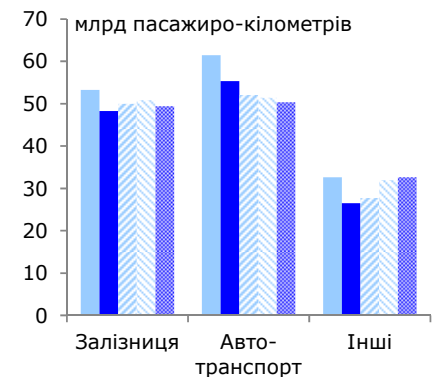
Перевезення вантажів

Примітка: Інший транспорт не включає трубопроводи

Джерело: Держстат

Перевезення пасажирів

Джерело: Держстат

акціонерне товариство. Очікується, що реформа підвищить ефективність залізниці, а також полегшить доступ УЗ на внутрішній та міжнародні ринки капіталу. Реорганізація, як очікується, почнеться в другій половині 2013 року.

Закон, який створює основу для реформи управління морськими портами, був прийнятий у травні 2012 року та набуде чинності у червні 2013 року. Закон передбачає поділ регулюючих і комерційних функцій в морських портах, лібералізацію тарифів, можливість передачі портових потужностей у концесію, а також їх приватизацію. Метою реформи є залучення інвестицій для збільшення вантажопотоку, особливо транзитного. Очікується, що здійснення реформи призведе до збільшення вкладень у порти, оскільки можливості для інвестування будуть розширені, а захист прав інвесторів зміцнений.

Інфраструктурні проекти. Поліпшення інфраструктури в 2012 році було пов'язане, в основному, з проектами, які здійснювалися у рамках підготовки до Євро-2012. Ці проекти включали ремонт доріг та аеропортів, поліпшення пасажирських поїздів та інше.

У травні 2012 року УЗ почала використовувати високошвидкісні потяги. Поїзди, які були вироблені компаніями Hyundai і Skoda та змогли рухатися зі швидкістю 160 км на годину, перевозили пасажирів між містами, які приймали Євро-2012. У грудні Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) також зобов'язався надати кредит УЗ на суму до 62,5 млн дол. США на закупівлю вантажних вагонів.

У 2012 році Укравтодор, Державне агентство автомобільних доріг України, побудувало 25,3 км доріг та реконструювало 230,8 км (у 2011 році відповідні показники становили 122,8 км і 355,4 км). Більшість робіт з реконструкції були профінансовані за рахунок коштів, наданих міжнародними фінансовими організаціями. Метою робіт було поліпшення стану доріг між містами, в яких відбувалися матчі Євро-2012. У жовтні Світовий банк підписав кредитну угоду з Укравтодором, яка передбачає фінансування другого проекту поліпшення стану ділянок дороги М-03 (Київ-Харків-Довжанський) та підвищення безпеки дорожнього руху в Україні. Сума кредиту становила 450 млн дол. США.

У 2012 році уряд і приватні інвестори закінчили реконструкцію аеропортів у чотирьох містах, що приймали Євро-2012— у Києві, Донецьку, Харкові та Львові. ЄБРР підписав угоду про надання кредитів на суму до 41 млн євро Державному підприємству обслуговування повітряного руху України (Укркероуніа) на ремонт аеронавігаційного обладнання.

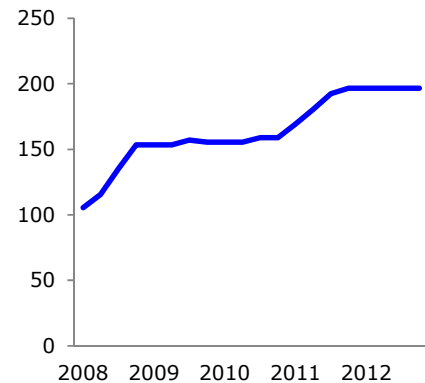
Державний морський торговий порт Южний, один з найбільших морських портів в Україні за потужністю і за обсягами обробки вантажів, розпочав реалізацію проекту з поглиблення підхідного каналу з 15 м до 19 м. Möbius Construction Ukraine, дочірня компанія німецької Josef Mobius Bau-GmbH, була вибрана підрядником для здійснення проекту. Вартість контрактів становить 1,922 млрд грн (240 млн дол. США). Очікується, що проект буде завершений у 2015 році. Фінансування проекту здійснюватиметься за рахунок власних коштів порту, а також за рахунок кредитів.

Телекомунікації: Регулятор запровадив єдиний доступ до кабельної каналізації

Законодавство. В липні 2012 року Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ) затвердила Порядок маршрутизації трафіка в телекомунікаційній мережі загального користування^{ix}, який встановив єдині вимоги до маршрутизації трафіка голосової телефонії незалежно від застосованих технологій. Прийняття цього документу створює умови для подальшого розвитку ринку голосової телефонії в Україні.

В серпні НКРЗІ затвердила Правила надання в користування кабельної каналізації електрозв'язку^x, які визначили умови

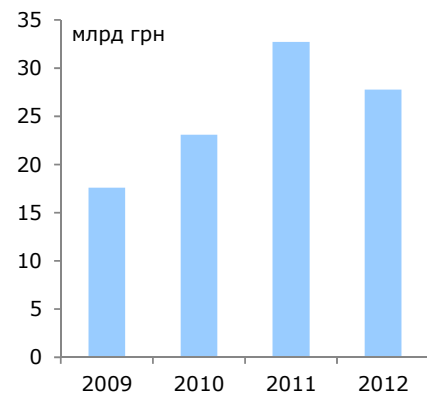
Індекс тарифів на вантажні перевезення

Джерело: Держстат

Примітка: четвертий квартал 2007 року = 100

Інвестиції в транспортний сектор

Примітка: Інвестиції в матеріальні та нематеріальні активи

Джерело: Держстат

доступу та врегулювали відносини між операторами та власниками кабельної каналізації. Ці Правила разом з Порядком регулювання тарифів^{xi}, затвердженим в жовтні, передбачають прозоре встановлення ціни на ринку кабельної каналізації електрозв'язку (ККЕ). НКРЗІ встановила граничні тарифи на такі послуги, як розробка та видача технічних умов, погодження робочого проекту, технічний нагляд постачальником ККЕ, бронювання, надання місця та використання каналу ККЕ. Телеком оператори, які надають у користування свої ККЕ, отримують знижку на граничні тарифи в розмірі 40%.

В листопаді Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку затвердила Технічні вимоги до телекомунікаційних мереж щодо перенесення абонентського номера.^{xii} Нове законодавство упорядковує процес переносу номерів незалежно від використаної технології.

В листопаді НКРЗІ затвердила Основні вимоги до договору про надання телекомунікаційних послуг^{xiii}, які забезпечують чіткі та прозорі умови надання послуг, правильність нарахування тарифів та право споживача на високоякісні телекомунікаційні послуги.

В грудні НКРЗІ затвердила Порядок здійснення державного нагляду за ринком телекомунікацій^{xiv}, який визначив механізм проведення перевірок ринку, права та обов'язки телеком операторів.

Ринкові тенденції. За даними Держстату, в 2012 році кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 жителів зросла на 7% до 130,3^{xv}. Рівень проникнення мобільного зв'язку не однаковий за регіонами і є нижчим за 100% в трьох областях: Хмельницькій (89,9%), Тернопільській (90,0%) та Кіровоградській (96,4%). Водночас кількість абонентів фіксованого телефонного зв'язку у 2012 році знизилась на 3,7% до 25,7 абонентів на 100 жителів через програш у конкурентній боротьбі іншим видам зв'язку. Монопольним провайдером послуг фіксованого зв'язку є «Укртелеком» з долею ринка 71%.

На ринку мобільного зв'язку трьома основними операторами є «Київстар», «МТС Україна» та «Астеліт» (бренд life:)).

В 2012 році в Україні нараховувалось 6,7 млн абонентів широкопasmового доступу (ШСД) до Інтернету (корпоративних та індивідуальних клієнтів), з яких 5,97 млн абонентів були домогосподарствами^{xvi}. Рівень проникнення на ринку ШСД для домогосподарств в 2012 році становив 35%. Найбільшим провайдером фіксованого ШСД був «Укртелеком» з 1,54 м абонентів, друге місце займає «Київстар» (629 300 абонентів) і третє – «Воля» (534 300)^{xvii}. «Київстар» продовжував нарощувати кількість своїх ШСД абонентів (на 52% у 2012 році), що дозволило йому обігнати «Волю». До десятки найбільших провайдерів фіксованого ШСД входять «Тріолан», «Датагруп», «Вега», «Тенет», «Фрегат», «Фрінет» та Airbites. Загалом на ринку працюють 670 операторів що надавали в Україні послуги доступу до Інтернет.

Граничні тарифи. В липні НКРЗІ підвищила граничні тарифи^{xviii}: за користування телефоном в містах без погодинної оплати для небюджетних установ (на 5%), для населення та бюджетних установ (на 10%); за користування телефоном в містах з погодинною оплатою (на 10%), за користування телефоном в сільській місцевості для населення (на 10% з 1 липня до 31 жовтня та ще на 10% з 1 листопада). Це був вимушений крок з метою підтримання доходності «Укртелекому», беручи до уваги скорочення його абонентської бази фіксованого телефонного зв'язку.

Комунальні послуги: Регулятор працює над введенням стимулюючих тарифів.

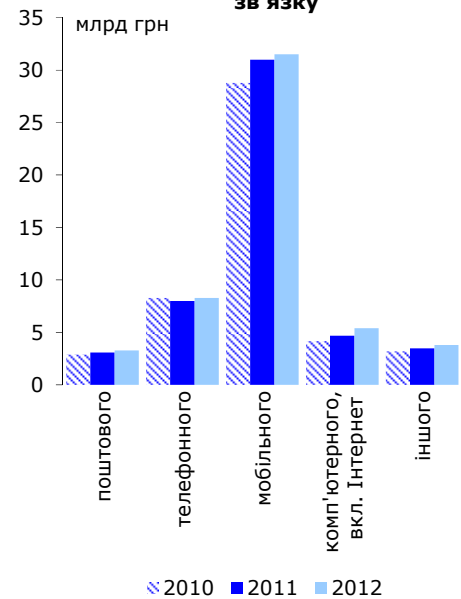
Законодавство. В червні Верховна Рада затвердила зміни до закону про природні монополії, які запровадили регулювання за стимулюючими тарифами.^{xix} В результаті в листопаді Національна

Частка ринку мобільних телефонів, % доходів

Оператор	Частка ринку в 2011 році	Частка ринку в 2012 році
«Київстар»	50,1	48,9
«МТС Україна»	37,7	38,2
Life:)	12,2	12,9

Джерело: iKSConsulting

Доходи від послуг пошти та зв'язку

Джерело: Держстат

комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (НКП) затвердила методології розрахунків стимулюючих тарифів на водо- та теплопостачання. Методологія передбачає введення індикаторів ефективності та якості з метою стимулювати компанії скорочувати неефективні витрати та не допустити погіршення якості послуг.

В серпні НКП розробила нові ліцензійні умови для діяльності на ринку комунальних послуг^{xx}. Через змінені критерії надання послуг по тепло-, водопостачанню та водовідведенню великі підприємства, які обслуговують кілька областей і раніше отримували ліцензії в місцевих органах влади, зараз підлягають регулюванню виключно НКП. Також відповідно до нових ліцензійних умов великі компанії, які раніше займалися виробництвом теплової енергії для власних потреб, більше не регулюються НКП. Такий крок дозволив НКП краще контролювати підприємства, які надають комунальні послуги населенню.

В жовтні Комісія затвердила правила приєднання до теплових мереж^{xxi}, які встановили єдину процедуру приєднання, визначила порядок укладення договору та затвердила типову форму договору приєднання до теплових мереж. Нові правила посилять взаємну відповідальність власників теплових мереж та виробників теплової енергії.

В грудні НКП разом з Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства розробила Процедуру розробки, погодження та затвердження інвестиційних програм в сфері тепло-, водопостачання та водовідведення^{xxii}, яка гарантуватиме, що інвестиційна складова тарифів є економічно обґрунтованою. Це дозволить контролювати використання коштів на виконання інвестиційної програми та запобігатиме порушенням. Також структура інвестиційних програм і розподіл коштів стануть більш прозорими.

Регулювання тарифів. До адміністративної реформи 2011 року комунальні тарифи затверджувались Національною комісією регулювання енергетики (НКРЕ) і зараз НКП використовує методологію НКРЕ для встановлення комунальних тарифів. НКП ліцензує і контролює лише великі підприємства ЖКГ, менші підприємства (які складають близько 10% від загальної кількості) регулюються місцевою владою. І незважаючи на той факт, що всі тарифи мають встановлюватись відповідно до єдиної методології, місцева влада може впливати на тарифи малих підприємств ЖКГ.

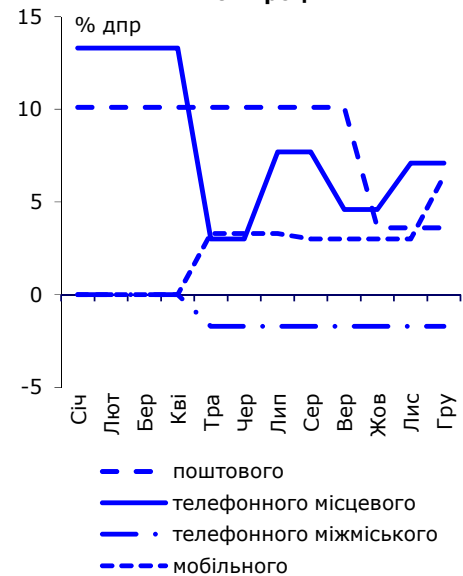
Між січнем і квітнем 2012 року НКП підвищила тарифи для промислових та бюджетних підприємств на 50% до 751 грн./ГКал. За даними НКП, в 2012 році тарифи для населення покривали 72,8% витрат на виробництво теплової енергії (227 з 312 грн./ГКал). Однак тарифи на опалення для населення залишилися без змін. Комісія також підвищила тарифи на водопостачання та водовідведення для населення в середньому на 7,8% через зростання витрат на електроенергію та постачання води.

Платіжний баланс: Сальдо платіжного балансу було від'ємним

У 2012 році НБУ був змушений використовувати міжнародні резерви, щоб закрити консолідований дефіцит платіжного балансу, оскільки дефіцит поточного рахунку 14,8 млрд дол. США (8,4% від ВВП) перевищив профіцит рахунку фінансових операцій та операцій з капіталом на рівні 10,6 млрд дол. США (6,0% від ВВП).

Рахунок поточних операцій. Дефіцит рахунку поточних операцій у 2012 році розширився до 8,4% від ВВП з 6,3% від ВВП в першу чергу через зростання дефіциту торгівлі товарами до 20,5 млрд дол. США (див. *Торгівля товарами*). Позитивне сальдо торгівлі послугами незначно зменшилось до 5,7 млрд дол. США з 6,0 млрд дол. США, оскільки обсяги транзиту газу надалі падали (див. *Енергетична політика*), тоді як імпорт будівельних послуг зріс через Євро-2012. Водночас проведення Євро-2012 мало

Зростання тарифів на послуги зв'язку в 2012 році

Джерело: Держстат

Розмір ринку мобільного зв'язку

Джерело: НКРЗІ

обмежений вплив на експорт за статтею «Подорожі», а зростання витрат нерезидентів на території України (на 13%), компенсувалось аналогічним зростанням іноземних витрат резидентів України.

Чисті виплат доходів зменшились до 3,0 млрд дол. США в 2012 році з 3,8 млрд дол. США в 2011 році. Українські емігранти та фрілансери краще заробляли в 2012 році, оскільки їх доходи зросли на 15% до 5,5 млрд дол. США.^{xxiii} НБУ також спромігся зафіксувати значні доходи від ПІІ вперше з початку спостережень в 1998 році (на рівні 1,0 млрд дол. США). Український приватний сектор спромігся рефінансувати борг на більш чи менш сприятливих умовах, оскільки виплати відсотків на рівні 4,0 млрд дол. США зростали повільніше, ніж обсяги боргу. Виплати іноземним інвесторам надалі зростали, і більш ніж подвоїлись порівняно з 2010 роком.

Чисті надходження поточних трансфертів зменшились до 3,0 млрд дол. США, оскільки перекази в Україну зменшились через економічні проблеми ЄС, перекази з України зросли через використання іноземних працівників під час підготовки до Євро-2012.

Рахунок фінансових операцій. Профіцит рахунку фінансових операцій та операцій з капіталом розширився до 10,6 млрд дол. США або 6,0% від ВВП через збільшення зовнішніх запозичень реального сектору і уряду. Відтік готівкової іноземної валюти з банків значно зменшився, але залишався високим в 2012 році на рівні 7,7 млрд дол. США.

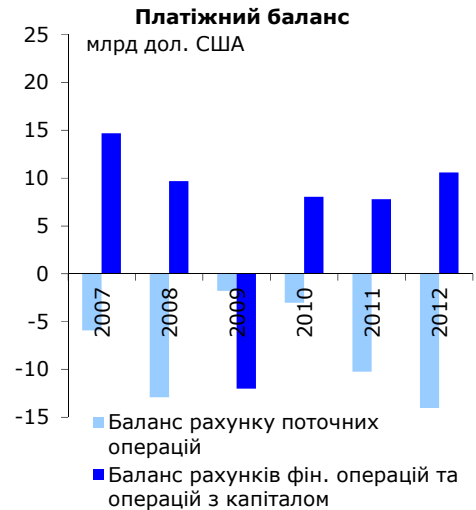
В 2012 році банки надалі повертали зовнішній борг. Відтік боргового капіталу з банків сягнув 3,0 млрд дол. США. Це відображало обмежені можливості щодо залучення іноземного фінансування на відкритому ринку, бажання іноземних банків, що мають дочки на Україні, зменшити ризики, пов'язані з Україною, та обмеження на кредитування в іноземній валюті в Україні.

Водночас уряд відновив доступ до світових фінансових ринків і залучив 2,4 млрд дол. США в чистому вигляді, навіть після повернення кредиту на суму 2 млрд дол. США російському банку ВТБ (див. *Державний борг*). Уряд також сприяв зовнішнім запозиченням реального сектору через надання державних гарантій, в т.ч. 3 млрд. дол. США залучених в грудні від Китаю.

Реальний сектор позичив на 6,6 млрд дол. США більше, ніж позичив через державну підтримку, продовження доступу більших компаній до іноземних запозичень та переміщення коштів від пов'язаних іноземних компаній до України. Реальний сектор також збільшив інші іноземні зобов'язання такі як торгові кредити на 4,0 млрд дол. США.

ПІІ. За даними НБУ чистий притік ПІІ у 2012 році зменшився на 0,4 млрд дол. США до 6,6 млрд дол. США. Однак надходження ПІІ в Україну надалі зростали і сягнули 7,8 млрд дол. США, а інвестиції в реальний сектор були близькими до максимальних показників, зафіксованих до кризи, в номінальному виразі. Обсяг ПІІ, що розподілений між секторами економіки, зріс на меншу величину.^{xxiv} Надходження ПІІ зосереджувались в сфері професійних послуг (включаючи ПІІ, пов'язані з Євро-2012), та в харчовій промисловості. Обсяг ПІІ у фінансовому секторі залишався найбільшим, незважаючи на незначні надходження ПІІ після 2009 року.

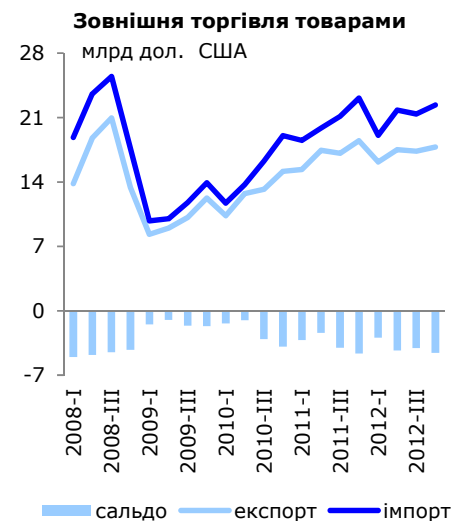
Кіпр залишався основною країною походження ПІІ до України, і обсяг ПІІ з Кіпру відчутно зріс за останні кілька років на відміну від більшості інших країн. Оскільки Кіпр використовується інвесторами з СНД (зокрема українськими), як посередник, то важко визначити, яка частина ПІІ з Кіпру – це дійсно іноземні інвестиції

Джерело: НБУ

Джерело: НБУ

Джерело: Держстат

Торгівля товарами: Збільшення частки експорту сільськогосподарської продукції у 2012 році

За даними Держкомстату у 2012 році дефіцит зовнішньої торгівлі товарами зріс до 15,9 млрд дол. США порівняно з 14,2 млрд дол. США у 2011 році, за рахунок швидшого зростання імпорту, ніж експорту.

У 2012 році експорт товарів зріс лише на 0,6% у доларовому виразі через слабкий зовнішній попит на більшість товарів. Експорт продукції груп XV «Недорогоцінні метали та вироби з них» та VI «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» скоротився, відповідно, на 14,5% і 6,1%, у зв'язку з падінням зовнішнього попиту.

Зниження експорту мінеральних продуктів (група V) на 25,4% пояснюється проблемами із забезпеченням заводів імпортованою сировиною. Ці проблеми пов'язані насамперед з можливістю імпорту нафтопродуктів, зокрема бензину без оподаткування (див. *Промислове виробництво*).

Найвищий темп зростання експорту спостерігався у групі II "Продукти рослинного походження" (66,6%) за рахунок збільшення як попиту, так і цін на зернові культури. Експорт зернових зріс майже вдвічі. Разом з тим, він був обмежений державною політикою (див. *Аграрна політика*). У цілому, частка сільськогосподарської продукції (групи I - IV) збільшилася на 7,2 відсоткових пункти до 26% загального обсягу експорту товарів у 2012 році.

У 2012 році частка продуктів рослинного походження і жирів та олій тваринного або рослинного походження збільшилася в загальному обсязі експорту, відповідно, до 13,4% і 6,1%. Відповідно зниження експорту недорогоцінних металів та виробів з них призвело до зниження їх частки в загальному обсязі експорту товарів до 27,5% порівняно з 41,2% у 2008 році.

У 2012 році імпорт товарів збільшився на 2,5% до 84,7 млрд дол. США. На збільшення імпорту найбільше вплинуло зростання везення товарів групи XVII «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби» на 30,0%, в результаті чого, частка цієї групи склала 9,5% від загального обсягу імпорту товарів. Імпорт товарів групи XVI «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання» зріс на 3,0%, що збільшило частку цієї групи до 15,5% загального обсягу імпорту. Зростання імпорту машин і устаткування насамперед можна пояснити проведенням Євро-2012 в Україні.

Імпорт товарів групи VI «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» виріс на 7,1% за рахунок збільшення імпорту фармацевтичної продукції і добрив.

Частка імпорту товарів групи V «Мінеральні продукти» знизилася на 3,9 відсоткових пункти до 32,5% від загального обсягу імпорту товарів у зв'язку зі зниженням закупівель природного газу з Росії (див. *Енергетична політика*) і зниженням імпорту сирової нафти (на 61,1%).

Країни СНД та ЄС залишилися основними торговельними партнерами України, навіть незважаючи на зменшення обсягів торгівлі (експорт плюс імпорт). У той же час, торгівля з Азією, Африкою та Америкою зросла. Зокрема, Україна збільшила експорт до країн Африки майже вдвічі і наростила обсяги імпорту з країн Азії та Америки.

Отже, в загальному обсязі експорту частка країн СНД склала 37% (на 1% менше), а імпорту – 41% (на 4% менше). Частка експорту до країн ЄС склала 24,8% (на 1,5% менше), а частка імпорту з країн ЄС - 30,9% (на 0,3% менше).

Що стосується окремих країн, то Росія є найбільшим торговельним партнером України (25,6% експорту та 32,4% імпорту в 2012 році). Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами з Росією пояснюється імпортом енергоносіїв.

Структура зовнішньої торгівлі товарами за 2012 рік

	Експорт		Імпорт	
	млн дол. США	% дпр	млн дол. США	% дпр
Усього	68810	0,6	84658	2,5
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	961	2,6	1718	66,0
II. Продукти рослинного походження	9214	66,6	2430	33,8
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	4212	24,0	406	-13,3
IV. Готові харчові продукти	3494	18,9	2965	-2,0
V. Мінеральні продукти	7650	-25,4	27542	-8,3
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5059	-6,1	8586	7,1
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1000	6,6	4467	-0,7
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	136	-19,5	247	23,7
IX. Деревина і вироби з деревини	1061	-1,6	370	-6,0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1132	2,4	1813	-1,3
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	784	-9,3	2564	28,8
XII. Взуття, головні убори, парасольки	176	-15,8	794	119,5
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	583	6,1	1107	-4,3
XIV. Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	140	38,7	493	-33,6
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	18890	-14,5	5239	-8,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	7027	4,0	13179	3,0
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	5964	22,8	8067	30,0
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	297	5,3	1219	16,4
XX. Різні промислові товари	609	9,5	1015	19,8
XXI. Твори мистецтва	0	-69,7	8	-66,5
Товари, придбані в портах	30	-5,0	374	0,2
Різне	394	15,0	54	25,2

Джерело: Держстат

Німеччина, Польща та Італія – найбільші європейські торгові партнери України. Польща та Італія є найбільшими імпортерами української продукції (відповідно 3,7 і 3,6% від експорту), а Німеччина і Польща є найбільшими експортерами товарів до України (відповідно, 8,0 і 4,2% імпорту).

Найбільше до країн ЄС експортувались чорні метали, зернові культури, руди, шлаки і золи (відповідно, 22,7%, 11,6% і 9,5% від загального обсягу експорту до країн ЄС). Основними товарами, що ввозились з країн ЄС до України були механічні машини (13,9%), транспортні засоби (11,4%) і фармацевтична продукція (8,3%).

Міграція. Очікуваного прогресу щодо візової лібералізації не відбулось

Регулювання. Регулювання міграційних процесів не покращилося в 2012 році. Уряд розробив проект закону про трудову міграцію, який не був прийнятий.

Реалізація першого етапу Плану дій щодо лібералізації візового режиму між Україною та ЄС не була завершена в 2012 році у зв'язку з двома основними причинами. По-перше, уряд не створив ефективного антикорупційного агентства. По-друге, уряд не забезпечив прийняття закону про попередження та боротьбу з дискримінацією.

Міграційні потоки. За даними Держстату, у 2012 році чистий приріст мігрантів збільшилося до 61800 з 17100 в 2011 році. Це було викликано різким збільшенням числа іммігрантів, а кількість емігрантів залишилась приблизно такою як і у минулому році (14520 порівняно з 14590 в 2011 році). Чистий приріст населення від зовнішньої міграції був позитивним майже для всіх регіонів (виключенням була лише Закарпатська область). Найбільше зростання кількості іммігрантів спостерігається в регіонах з високим рівнем ділової активності і великою кількістю університетів (Київ, Одеса, Харків).

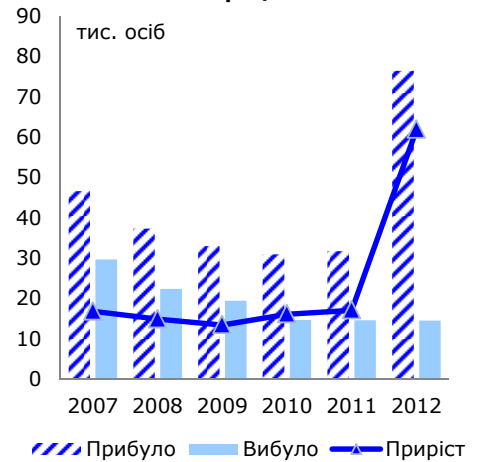
В 2012 році Держстат та МОП провели нову хвилю дослідження міграційних процесів. За даними опитування, 1,2 млн осіб (3,4% населення у віці між 15-70 років) або працювали або шукали роботу за кордоном в період з січня 2010 року до червня 2012 року. 98,2% з цих людей працювали за кордоном, а інші шукали роботу. Частка трудових мігрантів в робочій силі скоротилася з 5,1% у 2005-2008 роках до 4,1% в 2010-2012 роках, ймовірно, через погіршення економічної ситуації в країнах міграції. Зокрема, 50% трудових мігрантів працюють в ЄС, який стикається з економічними проблемами. 43,2% українських мігрантів працюють в Росії.

Зарплати та дохід: Реальний наявний дохід продовжив стрімко зростати

Незважаючи на економічне сповільнення зростання наявного доходу домогосподарств залишилось високим. Воно становило 10,3% в номінальному виразі та 9,7% в реальному виразі.

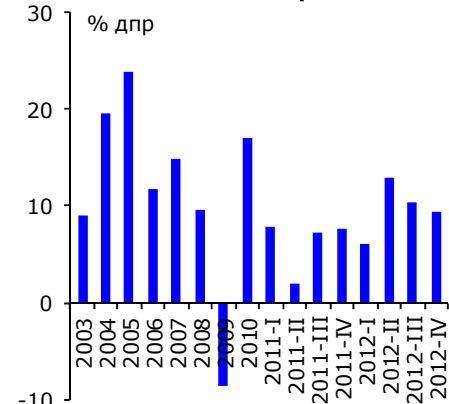
Дохід від заробітної плати зріс на 11,5% в реальному виразі через зростання середньої заробітної плати на 14,4%. Підвищення мінімальної заробітної плати (на 14,2% в номінальному виразі), ймовірно, було основною рушійною силою зростання зарплати. Найвищі темпи зростання заробітної плати були в освіті та охорони здоров'я (відповідно на 20,9% та 23,3%) через збільшення ставки першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки для оплати праці в бюджетних секторах, а також внаслідок більшої диференціації зарплат. Зокрема, оклад першого тарифного розряду зріс до 74,0% від мінімальної заробітної плати в грудні 2012 року, порівняно із 65,1% в грудні 2011 року. Збільшення заробітної плати в охороні здоров'я було також пов'язано із проведенням медичної реформи в кількох областях, що призвело до підвищення заробітної плати працівникам первинного рівня медичної допомоги. Водночас, рівень оплати

Міграція

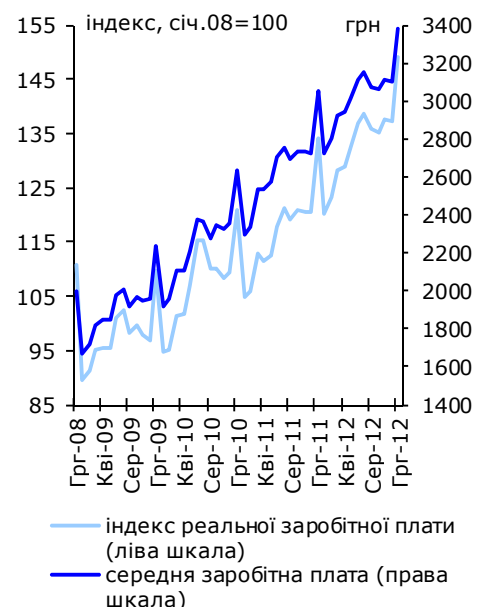
Джерело: Держстат

Реальний наявний дохід домогосподарств

Джерело: Держстат

Середня заробітна плата

Джерело: Держстат

праці в освіті та охороні здоров'я надалі був суттєво нижчим за середній по економіці (на 16,5% та 17,3% відповідно). Підвищення заробітної плати в торгівлі та ділових послугах (на 16,6%), ймовірно, пов'язано із кращими результатами діяльності в цих секторах порівняно з іншими.

Доход від соціальної допомоги зріс на 13,6% внаслідок підвищення розміру виплат соціальної допомоги, а також пенсій. Більші банківські депозити та вища відсоткова ставка сприяли зростанню доходів від власності на 9,1%. Хороший врожай і значне зростання споживання призвели до зростання доходу від підприємницької діяльності та змішаного доходу на 5,5%.

Ринок праці: Рівень безробіття (МОП) залишився вищим, ніж до кризи

Рівень безробіття (МОП). Ринок праці у 2012 році залишався слабким на фоні сповільнення економіки. Рівень безробіття (за методологією МОП) знизився до 7,5% до економічно-активного населення у віці 15-70 років порівняно із 7,9% у 2011 році.

Рівень безробіття знизився до 6,6% до економічно-активного населення у віці 15-70 років в третьому кварталі 2012 року і потім зріс до 8,0% в четвертому кварталі. Він був лише на 0,2 відсоткових пунктів нижчим, ніж в останньому кварталі 2011 року, але на 1,1 відсоткових пунктів більшим, ніж у четвертому кварталі 2007 року.

Рівень безробіття для чоловіків залишився вищим, ніж для жінок (відповідно 8,5% та 6,4%). Водночас рівень безробіття в міських поселеннях був лише на 0,2 відсоткових пунктів вищим, ніж в селі (різниця становила 0,5 відсоткових пунктів у 2011 році) через більше зниження рівня безробіття в містах.

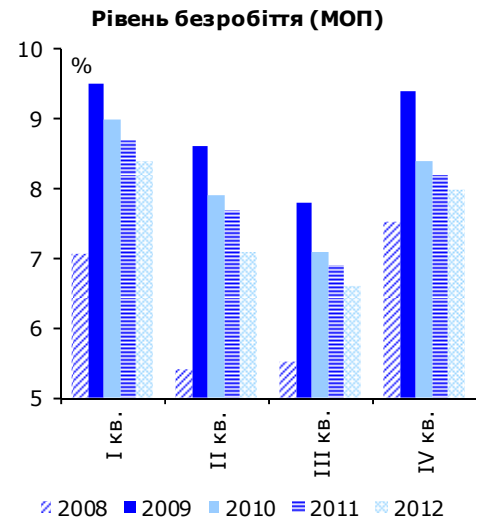
Економічне сповільнення не призвело до підвищення безробіття в кінці 2012 року, оскільки першим кроком компаній у відповідь на складнощі було скорочення кількості робочих годин або неоплачувані адміністративні відпустки. Якщо економічна ситуація не поліпшиться досить швидко, деякі з цих працівників можуть стати безробітними.

Нова програма сприяння зайнятості.^{xxv} Уряд ухвалив Програму сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року, яка передбачає заходи, покликані сприяти вищій зайнятості, надавати стимули для роботодавців щодо створення робочих місць та розвитку трудового потенціалу. Основний цільовий параметр Програми – збільшення кількості зайнятих осіб на 0,9 млн осіб до 21,2-21,4 млн осіб. Рівень безробіття (методологія МОП) повинен знизитись з 7,7-7,9% до 6,3-6,6% від економічно активного населення у віці 15-70 років. Такі параметри означають, що уряд планує збільшити зайнятість також за рахунок залучення економічно неактивного населення до робочої сили. Програма також покликана сприяти зниженню неофіційної зайнятості, ліквідації абсолютної бідності серед працездатних осіб, покращенню умов роботи та росту рівня оплати праці.

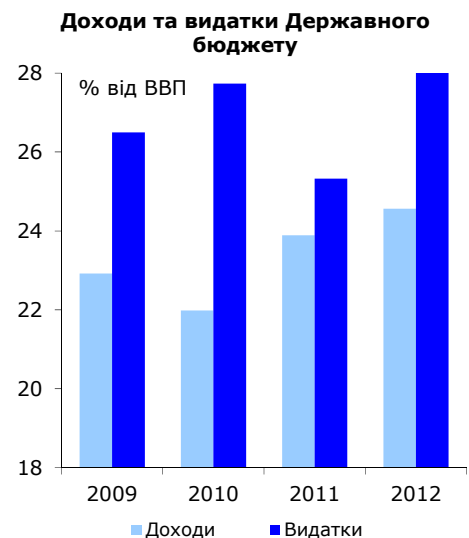
Більшість заходів визначено дуже загально, а результати сформульовано занадто широко. Крім того, строки впровадження визначених кроків також є широкими. Це створює сумніви щодо ефективності впровадження Програми. Тому уряд ще далекий від поставленої цілі щодо збільшення зайнятості.

Фіскальна політика: Фіскальна позиція залишається вразливою

Бюджетний процес 2012 року. Закон про Державний бюджет на 2012 рік базувався на оптимістичних макроекономічних припущеннях. Він був ухвалений із затримкою в грудні 2011 року.^{xxvi}, оскільки уряд намагався домовитись з Росією про зниження цін на газ^{xxvii}. План доходів та видатків Державного бюджету становив 333 млрд грн (22,2% від ВВП) та 358 млрд грн (23,9% від ВВП), відповідно. Дефіцит державного бюджету було

Джерело: Держстат

Джерело: Звіти Державного Казначейства

заплановано на меншому рівні, ніж у 2011 році, а саме 2,5% від ВВП (включаючи рекапіталізацію Нафтогазу), що, загалом, відповідає зобов'язанням України перед МВФ у рамках кредитної програми «стенд-бай»^{xxviii}. Фінансування дефіциту передбачалось здійснювати переважно за рахунок запозичень і надходжень від приватизації.

У квітні Закон про Державний бюджет на 2012 рік було значно переглянуто для впровадження соціальних ініціатив Президента на основі нереалістично покращеного макроекономічного прогнозу. Отже, план доходів Державного бюджету було збільшено на 10,2% до 367 млрд грн. Водночас, план видатків Державного бюджету зріс на 9,4% до 392 млрд грн. Додаткові кошти були спрямовані на підвищення пенсій і соціальної допомоги (див. «Соціальна політика»), а також на субсидії суб'єктам господарювання і вибори до Верховної Ради. Дефіцит Державного бюджету залишався без змін. Однак дефіцит Державного бюджету було різко підвищено (на 71,2% від попередньо запланованого рівня) у жовтні-грудні. Додаткові кошти було виділено теплокомуненерго на компенсацію різниці в тарифах. Таким чином уряд відмовився від попередньо запланованої фіскальної консолідації, що збільшує занепокоєність щодо стабільності державних фінансів.

Виконання Державного бюджету за 2012 рік. У 2012 році доходи та видатки бюджету були недовиконані в 2012 році через нереалістичні фіскальні плани та сповільнення економіки. Зокрема бюджет розраховувався на основі оптимістичних макроекономічних показників, а саме зростання ВВП на 3,9% та споживча інфляція - 7,9%. Насправді ВВП зріс на 0,2%, а ІСЦ зменшився на 0,2%. До того ж соціальні ініціативи Президента, запроваджені у квітні призвели до подальшого збільшення запланованих доходів та витрат, які вже були занадто оптимістичними.

Таким чином, виконання доходів Державного бюджету становило лише 90,3% від плану. Зокрема, виконання надходжень від ПДВ становило лише 84,6% від плану, через менше, ніж прогнозоване вітчизняне виробництво та імпорт. Частка автоматичного відшкодування ПДВ незначно збільшилась порівняно з 2011 роком до 50,3% (станом на 1 січня 2013 року), що на 19,7 процентних пункти менше, ніж орієнтир МВФ. Це пояснюється досить дискримінаційними критеріями автоматичного відшкодування ПДВ, оскільки вони ускладнюють отримання відшкодування малим та середнім підприємствам.

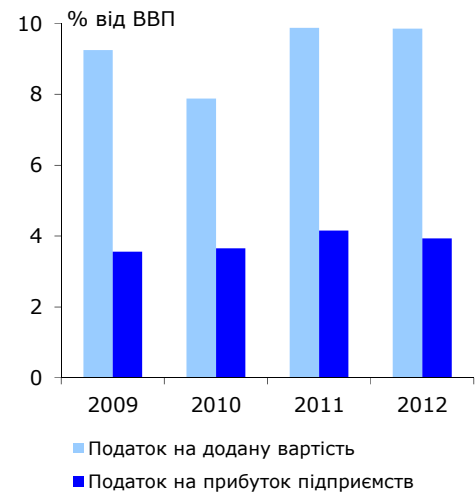
Доходи від ППП були недовиконані на 5% незважаючи на продовження практики авансової сплати податку. Водночас план неподаткових доходів було виконано повністю через збільшення вдвічі прибутку НБУ, перерахованого до бюджету. Загалом доходи бюджету зросли на 10,0% (до 346 млрд грн).

Водночас видатки Державного бюджету зросли на 18,7% до 396 млрд грн на фоні вищих соціальних стандартів та зростання прямої та непрямої допомоги Нафтогазу. Збільшені соціальні видатки були профінансовані майже повністю, а капітальні видатки були значно недофінансовані. Видатки склали лише 65,1% від плану, що може поставити під загрозу майбутнє економічне зростання. Таким чином, видатки державного бюджету були на 7,4% нижчі, ніж план.

Фінансування видатків підтримувалось значним зростанням дефіциту бюджету. Дефіцит (без рекапіталізації банків та Нафтогазу) перевищила план на 2012 рік і сягнув 3,8% ВВП проти 1,8% ВВП в 2011 році. Однак дефіцит з врахуванням рекапіталізації банків та непрозвітованих кредитів Казначейства Пенсійному фонду становив 4,5% від ВВП, що більше ніж орієнтир передбачений програмою з МВФ.

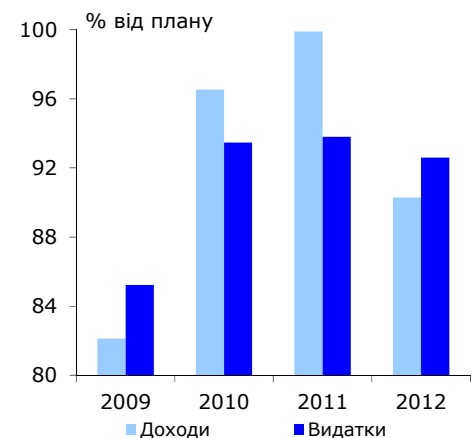
склали лише 93,8% від річного планового показника в зв'язку з проблемами, пов'язаними з фінансуванням дефіциту. Капітальні видатки зросли вдвічі порівняно з попереднім роком, незважаючи

Доходи від основних податків

Джерело: Державне казначейство, Держкомстат

Виконання Державного бюджету

Джерело: звіти Державного казначейства

на те, що вони були профінансовані на 71,4% від плану зі змінами. Традиційно, недовиконання плану капітальних видатків було пов'язано з затримками у розподілі бюджетних коштів. Дефіцит переважно фінансувався внутрішніми запозиченнями (див. *Державний борг*) та надходженнями від приватизації.

Загалом фіскальна консолідація була відкладена, а натомість проводилась експансійна фіскальна політика та нереалістичне бюджетне планування. Тому уряд повинен продовжувати запровадження середньострокове бюджетне планування і приймати Закон на основі консервативного економічного сценарію.

Податкова політика в 2012 році. До Податкового кодексу України під час року вносились численні зміни. Змінювались правила оподаткування малого та середнього бізнесу з метою їх спрощення. Зокрема обмеження на добровільну реєстрацію як платника ПДВ було скасовано і було прискорено реєстрацію платників єдиного податку як платників ПДВ. Паперова копія накладної ПДВ вже не вимагається, якщо вона була заповнена в електронному форматі. До того ж було запроваджено дві нових групи (V і VI) для платників єдиного податку з оборотом до 20 млн грн.^{xxix} Тому система стала більш широкою, що може стимулювати зловживання.

Доходи бюджету в 2012 році були звужені через зменшення ставок податків та запровадження нових податкових пільг. До того ж запровадження податку на нерухомість було знову відкладено до 1 січня 2013 року.

Зокрема ставка податку ППП була зменшена до 21% з 23%, що було спрямоване на створення стимулів для зменшення тіньової економіки. Крім того ставка ПДФО на дивіденди отримані з-за кордону зменшилась з 15 або 17% до 5%.

Збитки, накопичені до 31 грудня 2011 року, буде дозволено використовувати для зменшення податкової бази ППП в 2012-2015 рр. Це було рішення, яке з нетерпінням очікувалось бізнесом.

Крім того, уряд постійно надавав нові пільги з оподаткування в окремим підприємствам в окремих секторах економіки. Знижені ставки оподаткування або повне звільнення від оподаткування та дозвіл для прискореної амортизації надавався для проектів компаній в пріоритетних галузях промисловості на період з 2013 до 2022 року^{xxx} Однак ефективність таких пільг скоріш за все залишиться низькою, оскільки проекти, які матимуть право на пільги, будуть довільно визначатись Кабінетом міністрів.

Більш того, пільги було запроваджено для ІТ сектора, що може сприяти детінізації галузі. Зокрема в 2013-2023 рр. постачання програмного забезпечення може проводитись без сплати ПДВ. До того ж компанії сектору зможуть сплачувати ППП за ставкою 5% замість загальної ставки 21%.

Водночас декілька змін податкового законодавства призвели до збільшення податкового тиску. Зокрема було запроваджено обов'язкові місячні авансові платежі ППП для підприємств з оборотом понад 10 млн грн з 2013 року^{xxxi} Також платники податків із збитками втрачають право на автоматичне відшкодування ПДВ.

До того ж, уряд запровадив акцизний збір на операції з цінними паперами зі ставкою від 0% до 1,5% з 1 січня 2013 року. Зокрема акциз за ставкою 0,1% стягується з операцій з цінними паперами, що пройшли лістинг, на позабіржовому ринку, 1,5% з операцій з небіржовими цінними паперами, 85 грн – з операцій з деривативами на небіржовому ринку.^{xxxii}

Нарешті в кінці 2012 року уряд провів адміністративні зміни. Зокрема Державна податкова служба (включаючи податкову міліцію) та Державна митна служба були в процесі реорганізації в Міністерство доходів та зборів. Така централізація органів збирання податків відповідає міжнародній практиці і спрямована

Таблиця. Нова класифікація (групи) підприємців у зв'язку зі змінами щодо спрощеної системи оподаткування

Група	Правовий статус	Макс річний обсяг доходу, тис. грн	Макс кількість найманих осіб	Ставка податку
1	Фіз. особа	150	0	1-10% від мін зарплати
2	Фіз. особа	1 000	10	2-20% від мін зарплати
3	Фіз. особа	3 000	20	3% від доходу вкл. ПДВ (або 5% без ПДВ)
4	Юр. особа	5 000	50	3% з від доходу вкл. ПДВ (або 5% без ПДВ)
5	Фіз. особа	20 000	20	5% з від доходу вкл. ПДВ (або 7% без ПДВ)
6	Юр. особа	20 000	50	5% з від доходу вкл. ПДВ (або 7% без ПДВ)

Джерело: Зміни до Податкового кодексу від 20 листопада 2012

на спрощення процедур збирання податків та збільшення зібраних доходів. Однак одночасно може посилитись адміністративний тиск на бізнес.

Зміни до Бюджетного кодексу. В жовтні Верховна Рада прийняла зміни до Бюджетного кодексу.^{xxxiii} Зміни були в першу чергу спрямовані на покращення фінансового стану місцевих бюджетів, співфінансування інфраструктурних проєктів та збільшення чіткості бюджетної класифікації. Зокрема місцеві органи влади отримали більше повноважень перерозподіляти кошти між місцевими бюджетами різних рівнів для ефективнішого використання ресурсів. Крім того кошти на будівництво та ремонт муніципальних доріг тепер надаються що десять днів (замість щомісяця) як раніше. Це може прискорити фінансування інфраструктурних проєктів на місцевому рівні. Крім того джерела фінансування та використання спеціального фонду Державного бюджету будуть визначатись безпосередньо в Бюджетному кодексі. Це, як очікується, може систематизувати роботу уряду і зробити бюджетний процес прозорішим.

Ухвалення Державного бюджету на 2013 рік. Закон про Державний бюджет на 2013 рік був ухвалений у грудні 2012 року з запізненням. Уряд продовжив негативну практику об'єднання змін до сторонніх законів із Законом про бюджет для забезпечення достатніх доходів. Положення Закону значно відрізняються від Основних засад бюджетної політики на 2013 рік.

Параметри бюджету на 2013 рік засновані на оптимістичному макроекономічному прогнозі: зростання ВВП на 3,4% та інфляція в грудні 2013 року 4,8%. Доходи та видатки встановлені на рівні 363 та 412 млрд грн відповідно, що на 4,9% та 4,2% більше ніж у 2012 році. Дефіцит бюджету за виключенням дефіциту Нафтогазу, запланований на рівні 3,2% від ВВП (50,5 млрд грн.).

Основні ризики бюджету-2013 стосуються виконання доходів, спроможності уряду фінансувати бюджетний дефіцит, а також подальшого зростання боргу. Крім того ймовірно подальше зростання дефіциту Нафтогазу та Пенсійного фонду, що надалі збільшує фіскальний розрив.

Соціальна політика: Стрімке зростання соціальних стандартів

Соціальна стандарти та мінімальна зарплата. Соціальні стандарти було знову стрімко підвищено і суттєво вище за приріст ІСЦ. Загальний рівень прожиткового мінімуму було підвищено на 14,2% в середньому за 2012 рік. Водночас мінімальну пенсію було підвищено на 10,0%. Допомогу малозабезпеченим сім'ям, яку визначають по відношенню до прожиткового мінімуму, також було підвищено. Таке зростання є позитивними кроком, оскільки ця програма соціальної допомоги враховує необхідність отримання допомоги і тому ефективно допомагає бідним сім'ям.

Мінімальну заробітну плату також було підвищено на 14,2%. Це створило додатковий тиск на компанії, які стикнулись із фінансовими обмеженнями в другому півріччі.

Загальний рівень прожиткового мінімуму та мінімальну заробітну плату планують підвищити відповідно на 6,7% та 4,9% в середньому у 2013 році.

Житло для молодих сімей.^{xxxiv} У жовтні Кабінет Міністрів ухвалив Державну програму забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки, яка продовжила подібну Програму, затверджену на 2001-2011 роки. Виконання попередньої програми було значно нижчим, ніж заплановано. Зокрема фінансування за рахунок коштів Державного бюджету становило лише 42,4% від плану, тоді як виділені з місцевих бюджетів кошти досягли лише 30,2% від запланованої суми. Однією з причин цього може бути відсутність середньострокового планування бюджетних видатків, яке є обов'язковою передумовою ефективного впровадження багаторічних програм.

Капітальні видатки Державного бюджету

Джерело: Державне казначейство

Прожитковий мінімум, грн

	2012		2013	
	Січ.	Груд.	Січ.	Груд.
Загальний показник	1017	1095	1108	1176
<i>Зокрема:</i>				
Діти віком до 6 років	893	961	972	1032
Діти віком від 6 до 18 років	1112	1197	1210	1286
Працевдатні особи*	1073	1134	1147	1218
Особи, які втратили працевдатність**	822	884	894	949

Примітка: * мінімальна заробітна плата

** мінімальна пенсія

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2010 та 2011 роки

Нова Програма передбачає сукупне фінансування у 5,5 млрд грн, з яких 60% повинно надійти з Державного бюджету. Бюджетні кошти, ймовірно, будуть передусім спрямовані на програми субсидування відсотків за комерційними іпотечними кредитами. В цьому випадку ця програма буде доступною лише для сімей із високими та середніми доходами. Зважаючи на обмежені кошти на субсидування житла, уряду варто сконцентрувати увагу на програмах доступного житла для бідніших сімей.

Пенсійна система: Дефіцит Пенсійного фонду залишився високим

Стійкість Пенсійного фонду залишилась сумнівною у 2012 році. Дефіцит Фонду залишився високим на рівні 28,6 млрд грн (або 12,2% видатків Фонду) порівняно із 30,0 млрд грн у 2011 році. Дефіцит було частково профінансовано за рахунок трансферту Державного бюджету (15,3 млрд грн), залишків коштів на початок року, а також непрозорих позабюджетних позик Державного казначейства на суму 11,9 млрд грн. Ці позики було передбачено для покриття короткострокових розривів ліквідності Фонду, але фактично їх використовують вже кілька років поспіль як джерело фінансування дефіциту Фонду. Оскільки Пенсійний фонд навряд чи матиме профіцит в найближчому майбутньому, уряд напевно буде змушений списати ці позики.

Доходи Пенсійного фонду (за виключенням позик) досягли 223 млрд грн, з яких 71% становили власні доходи Фонду. Інша частина доходів надійшла у формі трансферту Державного бюджету для фінансування спеціальних фінансових програм, включаючи фінансування розриву між мінімальною пенсією та пенсіями, обчисленими на основі формули, передбаченої у Законі.

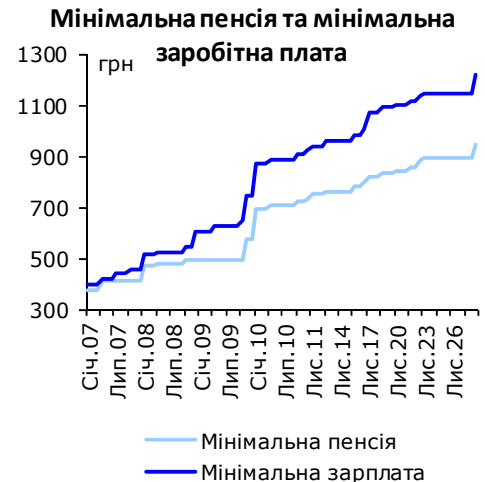
Фактичний дефіцит Пенсійного фонду був майже вдвічі більшим, ніж передбачено в законі про Державний бюджет передусім через так-звані соціальні ініціативи Президента. Зокрема, пенсії особам, які вийшли на пенсію до 2008 року, було підвищено, оскільки вони були непропорційно нижчі, ніж пенсії іншим пенсіонерам через недоліки формули, яка використовується для обчислення пенсій. Пенсії ветеранам війни та окремим іншим групам⁷⁶ було підвищено більше.

Якщо уряд продовжить підвищувати пенсії понад можливості Пенсійного фонду (які визначаються темпами зростання заробітних плат) стійкість Фонду залишиться під питанням. Тому дискусії щодо запровадження другого рівня пенсійної системи – накопичувального – залишаються недоцільними і не на часі.

Державний борг: Борг надалі зростає

У 2012 році план державних запозичень був виконаний вже у вересні, оскільки уряд активно залучав кошти як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Однак в кінці року змінений річний план було недовиконано на 3,1%, після того як він був збільшений у листопаді. В цілому, державний борг (прямий і гарантований) зріс на 9,0% до 516 млрд грн через збільшення потреби у фінансуванні видатків в умовах, коли доходи менші, ніж заплановані. (див. *Фіскальна політика*). Однак зростання боргу стримувалось значними виплатами, передбаченими на 2012 рік. Борг по відношенню до ВВП зріс лише на 0,6 процентних пункти до 36,6% від ВВП. Структура державного боргу дещо змінилась на користь внутрішнього боргу, частка якого зросла до 40,0% з 36,7 у 2011 році. Державний борг залишався помірним у міжнародному порівнянні, але він вже перевищив середній показник для країн, що розвиваються (35,7% від ВВП у 2012 році)^{xxxv}. Ризики до стійкості боргу залишалися високими. Зокрема стійкості загрожує висока частка короткострокових запозичень та запозичень в іноземній валюті, невирішені проблеми з не облікованими умовними зобов'язаннями

Внутрішні запозичення. Станом на кінець грудня 2012 року випущені ОВДП зросли до 17,9% дпр до 158 млрд грн^{xxxvi}. Рук тура ОВДП за строками погашення значно змінилась на користь

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2007-2013 роки

Джерело: Міністерство фінансів

середньо- та довгострокових облігацій, а частка останніх досягла майже 50%. Водночас частка ОВДП з строком погашення до одного року зменшилась з 33,7% в 2011 році до 24,5% в 2012 році. Однак структура власників ОВДП відчутно не змінилась з частками НБУ та банків 56,8 та 35,6% відповідно.

Облігації були випущені, в першу чергу, з метою погашення попередніх випусків облігацій і фінансування бюджетних видатків. Крім того уряд продовжував практику збільшення статутного капіталу державних підприємств. Зокрема уряд випустив спеціальні ОВДП для рекапіталізації Нафтогазу на суму 6 млрд грн. у березні та Укргідроенерго на суму 1 млрд грн. у вересні.

Уряд надалі впроваджував нові фінансові інструменти, щоб збільшити попит на ОВДП в умовах низької ліквідності банківського сектора та негативних очікувань щодо знецінення національної валюти, пригнічувало попит на внутрішньому ринку капіталу. Зокрема уряд впровадив ОВДП у євро у березні та казначейські зобов'язання в доларах США для населення. Хоча ці фінансові інструменти були спрямовані на зниження валютних ризиків інвесторів, їх запровадження призвело до посилення валютних ризиків для уряду та не сприяли залученню значних коштів (137 млн євро та близько 100 млн дол. США відповідно). Водночас доларові ОВДП, запроваджені у 2011 році були успішнішими. Міністерство фінансів залучило 2,5 млрд дол. США у такій формі.

Середньозважена доходність ОВДП збільшилась з 9,2% річних у 2011 році до 12,9% річних у 2012 році, оскільки уряд був готовий збільшувати ставки на первинному ринку, щоб забезпечити покриття дефіциту та виплати за боргом.

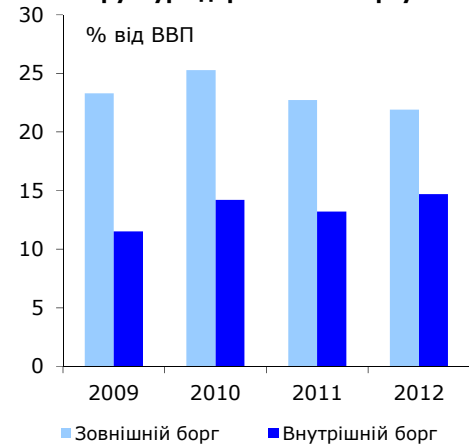
Зовнішні запозичення. Зовнішні запозичення у 2012 році зросли на 54,8% і були майже на запланованому рівні (98,4% від плану) через тимчасове покращення доступу уряду на міжнародні ринки капіталу в другій половині 2012 року. По-перше, уряду розмістив п'ятирічні облігації на 2 млрд дол. США з доходністю 9,25% річних у липні. У вересні уряд розмістив додатковий транш цих облігацій на 0,6 млрд дол. США з привабливішою доходністю 7,5% річних. Третє розміщення єврооблігацій відбулось у листопаді, коли уряд розмістив 10-річні облігації на суму 1,25 млрд дол. США з доходністю 7,8% річних. Значні зовнішні запозичення переважно використовувались для погашення боргу перед МВФ, ВТБ та виплат за попередніми випусками єврооблігацій. Однак кошти були залучені за високими ставками, що схожі до тих, що вимагають від країн, які найбільше постраждали від фінансової кризи.

До того ж, Міністерство фінансів домовилось з російським банком ВТБ щодо погашення кредиту на 2 млрд дол. США, отриманого в 2010 році. Таким чином, уряд повернув 50% боргу (1 млрд дол. США) і накопичені відсотки у червні. Решта боргу було переоформлено як єврооблігації на суму 1 млрд дол. США з доходністю 7,95%.

Крім того у середині лютого Світовий банк затвердив нову Стратегію співпраці з Україною на 2012-2016 роки. Вона передбачає кредитування на суму 500 млн дол. США щороку від Світового банку (як МБРР) і 400 млн дол. США на рік від МФК. Два основні пріоритети, визначені в Стратегії, збільшення ефективності державних послуг та покращення бізнес-клімату.

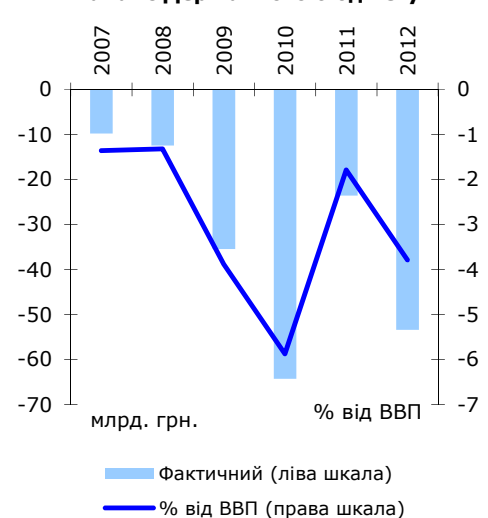
Підсумовуючи, значні внутрішні та зовнішні запозичення дещо зменшили фіскальний тиск та допомогли уряду виплатити борг, що підлягав погашенню у 2012 році. Однак експансивна фіскальна політика призводить до збільшення боргового тягаря і може зробити державні фінанси нестійкими в середньостроковій перспективі. В 2013 році виплати за державним боргом відчутно зростуть. Уряд повинен буде повернути 81,1 млрд грн. державного боргу та виплатити 35,0 млрд грн. відсотків, що в сумі становить 7,3% ВВП

Структура державного боргу

Джерело: звіти Міністерства фінансів

Баланс Державного бюджету

Джерело: Державне казначейство

Стратегія управління державним боргом. В травні Кабінет Міністрів ухвалив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2012-2014 роки, що замінила аналогічну стратегію на 2011-2013 роки. Більшість положень стратегії залишилась без змін. Однак орієнтири основних показників боргу були значно переглянуті на основі оцінки ризиків державного боргу, яка вперше з'явилась у стратегії. Зокрема, прямий державний борг тепер за планом повинен зменшитись до 25% від ВВП в 2013-2014 роках (раніше до 28% у 2013 році). Це буде важко зробити за очікуваної фіскальної політики.

Водночас цілі для інших індикаторів було пом'якшено. Очікуваний середньозважений строк до погашення державного боргу було зменшено до 4,2 та 4,3 роки відповідно (проти 5 років у 2013 році у попередній версії документу). Частка державного боргу, що підлягатиме рефінансуванню за рік тепер не повинна перевищувати 20% (раніше 16%). Більш помірні цілі можуть зробити Стратегію реалістичнішою для виконання, однак заходи, передбачені стратегією залишаються недостатніми для досягнення поставлених цілей.

Приватизація: Збільшення концентрації в енергетичному секторі

Процес приватизації. План надходжень від приватизації у 2012 році був виконаний лише на 67,6% (близько 6,8 млрд грн). Процес приватизації часто характеризувався недобросовісною конкуренцією і низькою прозорістю, що призвело до незначної різниці між стартовою ціною та ціною купівлі і відповідно менших надходжень від приватизації.

Більшість надходжень від приватизації у 2012 році були забезпечені продажем компанії енергетичного сектору. Зокрема, Фонд державного майна України (ФДМУ) продав блокуючі пакети акцій трьох найбільших енергогенеруючих компаній, яким належать теплові електростанції (Дніпроенерго, Західенерго та Київенерго), і один пакет енергорозподільчої компанії (Донецькобленерго). Аукціони, який в експертному середовищі був визнаний як непрозорий та упереджений, виграла ДТЕК, енергетична дочірня компанія холдингу СКМ. З новими придбаннями холдингу вдалося зосередити 33% від загального обсягу генеруючих потужностей в країні, в тому числі 54% теплової енергії, що підриває конкурентне середовище в галузі.

У 2012 році ФДМУ продав 17 пакетів акцій газорозподільних компаній. Всі вони були продані вище за стартову ціну. 13 пакетів були куплені ПАТ «Газтек», яка в 2012 стала найбільшою компанією в секторі.

Регулювання. На початку 2012 року було затверджено Державну програму приватизації на 2012-2014 роки. Очікується, що виконання Програми дозволить скоротити частку державного сектора в економіці до 25-30% і забезпечить надходження до державного бюджету України в розмірі 40-60 млрд грн протягом трьох років.

В Україні налічується 1492 компанії, включених до переліку об'єктів, які не можуть бути приватизовані. У 2012 році було представлено законопроект, яким передбачалось скорочення кількості таких компаній вп'ятеро (до 299), проте його не було прийнято. Таке скорочення необхідне для забезпечення очікуваних надходжень від приватизації в 2013-2014 роках.

Діловий клімат - підприємства: песимістичні бізнес-очікування у 2012-му році

Діловий клімат. За результатами квартального опитування керівників промислових підприємств, що проводиться ІЕД, оцінка загальноекономічної ситуації в Україні протягом 2012-го року коливалась, але переважно залишалась песимістичною. Відповідні індекси були нижчими за нуль впродовж усього року. Це означає, що кількість керівників підприємств, що відзначали покращення

бізнес-середовища, залишалась меншою за кількість тих, що вказували на погіршення бізнес-клімату в країні.

У лютому 2012-го року оцінка якості загальноєкономічної ситуації/бізнес-клімату менеджерами підприємств порівняно до жовтня 2011-го року погіршилось: значення відповідного індексу знизилось від -0,08 до -0,18. У квітні та липні значення індексу підвищилось до -0,02 та до -0,07 відповідно. Однак, це не стало покращення оцінки бізнес-середовища не закріпилась, оскільки у жовтні значення відповідного індексу знову знизилось до -0,19. Майже кожен третій респондент (30,4%) вважав бізнес-середовище несприятливим, і лише 8,8% менеджерів вважали його сприятливим для діяльності їхніх підприємств у жовтні.

Індекс очікуваних змін ділового середовища, який відображає оцінки респондентів щодо зміни загальноєкономічної ситуації в наступні шість місяців, підвищився з -0,02 в жовтні 2011-го року до 0,07 в лютому 2012-го року. У квітні значення індексу зросло на 14 відсоткових пунктів (до 0,21). Однак, вже у липні було зафіксовано його суттєве зменшення до -0,01. У жовтні ситуація не змінилася: значення відповідного індексу становило -0,02.

Перешкоди розвитку бізнесу. За результатами опитування, проведеного у жовтні 2012-го року, низький попит, брак обігових коштів (проблеми ліквідності), надмірне оподаткування, несприятливий регуляторний клімат, високий конкурентний тиск та високі ставки кредитів були названі головними у рейтингу перешкод розвитку бізнесу в країні.

У жовтні 2012-го року перше місце у списку перешкод посідав низький попит (див. ВВП). Важливість цієї перешкоди зростала протягом року, і, зрештою, в жовтні її відзначили 65,8% респондентів.

Проблеми ліквідності, що на початку року очолювали список, в жовтні були відзначені другою основною перешкодою для розвитку бізнесу (див. Фінансові ринки). Абсолютне значення у жовтні дещо зросло з 55,1% до 59,9%.

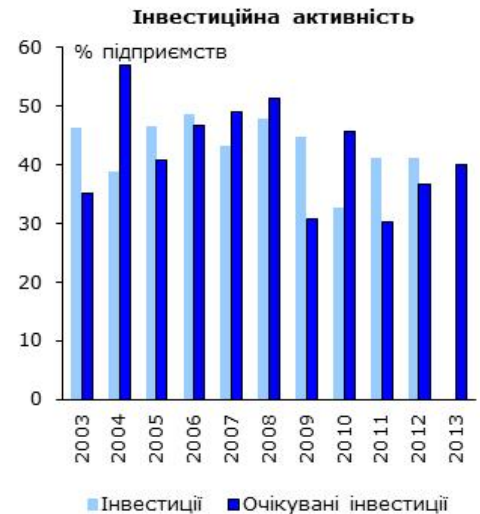
Третє місце в списку посіли проблеми надмірного оподаткування (див. Фіскальна політика). Хоча важливість цієї перешкоди зросла в квітні порівняно до лютого з 59,2% до 61,5%, однак у липні її актуальність зменшилась: частка респондентів, які відзначили цю перешкоду, становила 37,9%. Однак у жовтні респонденти знову повідомили про зростання значущості даної перешкоди (48%).

Несприятливий регуляторний клімат перебував на четвертій позиції за мірою важливості. Коливання цього показника показує, що його найвища точка була зафіксована у II-му кварталі 2012-го року. Частка менеджерів, на думку яких регуляторний клімат є вагомим перешкодою їхньої діяльності, знизилась в лютому 2012-го року порівняно до жовтня 2011-го року з 45,2% до 33,6%, проте вже в квітні відповідна частка знову зросла та сягнула значення IV-го кварталу 2011-го року. У III-му та IV-му кварталах 2012-го року дані значення майже не змінилися (відповідно 43,5% та 43,9%).

Абсолютне значення перешкоди «високі ставки кредитів» постійно зменшувалось протягом року та досягло 35,4% у жовтні. Впродовж 2012-го року для підприємств залишалась актуальною перешкода «високий конкурентний тиск», що у жовтні сягнула 32,9%.

Абсолютні значення інших перешкод не були вищими за 25%. При цьому значущість перешкод «брак сировини та матеріалів», «брак виробничих потужностей» та «застарілі технології» зросла, а для перешкод «доступність кредитів» та «проблеми з енергопостачанням» вона зменшилась.

Інвестиційна діяльність. Результати дослідження, присвяченого інвестиційній діяльності підприємств, показали, що серед всіх респондентів лише 36,6% керівників мали наміри інвестувати впродовж 2012-го року. Натомість частка підприємств, що здійснили інвестиції у 2012-му році, становила 41,1% опитаних.

Джерело: Опитування ІЕД

Перешкоди зростанню виробництва

	I 12	II 12	III 12	IV 12
Низький попит	55,0	56,7	66,0	65,8
Проблеми ліквідності	63,7	53,6	55,1	59,9
Надмірне оподаткування	59,2	61,5	37,9	48,0
Несприятливий регуляторний клімат	33,6	45,3	43,5	43,9
Високий регуляторний тиск	23,5	30,9	33,7	37,0
Зміни в економічному законодавстві	11,4	14,4	12,3	12,2
Корупція	5,5	6,5	6,3	6,3
Високі ставки кредитів	29,1	45,7	46,0	35,4
Високий конкурентний тиск	32,9	34,0	26,7	32,9
Брак сировини	19,7	10,7	22,5	24,1
Доступність кредитів	31,1	23,4	14,0	13,8
Застарілі технології	15,6	14,8	10,5	12,2
Проблеми з енергопостачанням	4,5	7,9	10,5	9,4
Нестабільна політична ситуація	9,7	7,6	14,4	9,1
Недостатньо кваліфікованих працівників	11,4	7,9	9,5	7,2
Брак виробничих потужностей	8,3	7,9	4,9	5,6

Джерело: Опитування ІЕД

Загалом порівняно із 2011-м роком рівень інвестиційної активності зменшився для підприємств усіх розмірів. У 2013-му році очікування бізнесу щодо інвестицій є дещо вищими, ніж у 2012-му: 40,1% менеджерів планують інвестиції у 2013-му році проти 36,6% у 2012-му році.

Переважна більшість опитаних керівників підприємств (57,1%) оцінювали 2012 рік як несприятливий для купівлі обладнання. Проте ця частка зменшилася на 17,5 відсоткових пунктів порівняно до 2011-го року.

За результатами опитування, головними перешкодами, що стримували керівників підприємств при плануванні інвестицій, були недостатні прибутки (55,5%), висока вартість капіталу (28,2%) і побоювання неплатежів (20,1%).

Діловий клімат - банки: У 2012 році банки залишались песимістами

Діловий клімат. Результати «Дослідження ділової думки: банки» ІЕД засвідчили відсутність істотних змін економічної ситуації в Україні. У кожному опитуванні, яке було проведене у 2012 році, більшість банків (від 50% до 85%) оцінювала загальноекономічну ситуацію задовільно. Разом з цим, частка керівників банків, які оцінили її негативно, переважала частку тих, хто повідомляв про зміни на краще.

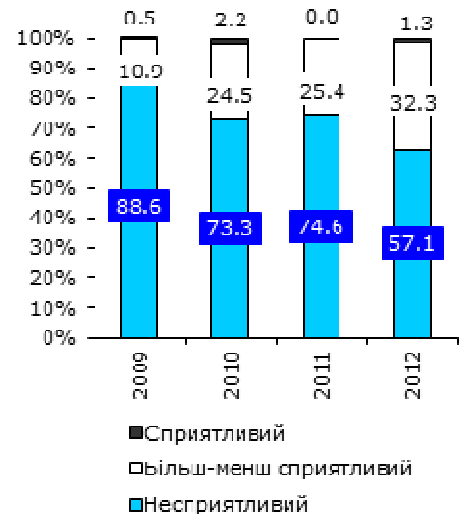
Таким чином, значення відповідного індексу було нижче нуля. У лютому 2012 року індекс поточної оцінки ділового клімату банками дорівнював -0,05. Переважали нейтральні оцінки ділового клімату, а частка банків з негативною оцінкою економічної ситуації була дещо більшою від частки банків із позитивною оцінкою. Ця тенденція продовжувалася і протягом наступних місяців. Влітку індекс знизився до -0,18, оскільки майже третина банків оцінили поточну загальноекономічну ситуацію негативно. У жовтні індекс оцінки ділового клімату досяг нуля, що було його найвищим рівнем за весь рік. Це відбулося за рахунок того, що позитивні та негативні оцінки врівноважили одні одних. Очікування банків щодо майбутніх змін ділового клімату в 2012 році коливалися. За періодом з найвищим індексом очікувань (навесні) наступив найбільш песимістичний (влітку). Тим не менше, більшість банків оцінювали майбутні зміни ділового клімату нейтрально.

Індекс очікувань, який показує оцінку банками загальноекономічних умов на найближчі шість місяців, склав -0,10 у лютому 2012 року. У червні 2012 року він виріс до 0,12, оскільки число «оптимістів» (35,3% банків) було вищим, ніж число «песимістів» (23,5%). Проте у жовтні 2012 року індекс знизився до -0,18. Різке падіння індексу відбулося через те, що частка песимістичних очікувань (27,3% банків) була втричі більшою, ніж частка оптимістичних (9,1%), що можна пояснити погіршенням економічної ситуації в країні (див. ВВП). Однак дві третини респондентів (63,6%) не очікують будь-яких змін загальноекономічних умов протягом наступних шести місяців.

Кредити фізичним та юридичним особам. Протягом року банки сподівалися збільшити кредитування фізичних та юридичних осіб. Весною 2012 року 56,3% банків мали намір збільшити обсяги кредитів фізичним особам, а 68,8% – юридичним. Влітку 2012 року банки, які планували збільшити кредитування юридичних осіб, склали 55,6%, а ті, які мали намір збільшити обсяг кредитів для фізичних осіб, – 60% банків. Прогнози банків стали більш оптимістичними в кінці 2012 року, коли 80% з них сподівалися збільшити кредитування фізичних осіб в наступному кварталі, а 90% банків очікували збільшення кредитів, виданих юридичним особам. Протягом усього року частка банків, які планували зменшити кредитування фізичних або юридичних осіб, не перевищувала 25%.

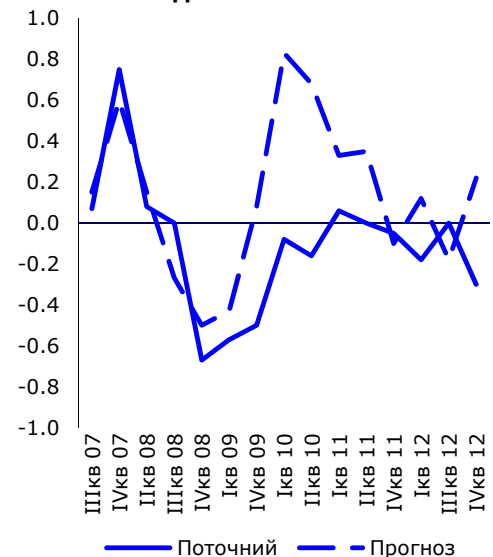
Оцінка підприємствами готовності банків надавати кредити практично збігається з намірами банків щодо кредитування

Чи сприятливий зараз час для інвестицій?, % підприємств

Джерело: Опитування ІЕД

Діловий клімат

Джерело: ІЕД

юридичних осіб. За результатами квартального опитування підприємств ІЕД, приблизно половина промислових підприємств вважали, що банки готові надавати кредити підприємствам, подібним до них. Зокрема, 44% підприємств у квітні та 55,5% у жовтні припустили, що банки планують надавати довгострокові позики. Відсоток промислових фірм, які вважали банки готовими надавати середньострокові кредити, коливався від 48,1% у квітні до 61,4% в жовтні. Частка підприємств, які думали, що банки видали б кредит подібному до них підприємству, була найменшою у квітні (57,4% підприємств), а у липні досягла найвищої позначки, яка склала 70,2% промислових підприємств.

Перешкоди розвитку бізнесу. Протягом року поступово зросло число банків, які називають несприятливий регуляторний клімат і несприятливу політичну ситуацію основними перешкодами для свого розвитку. На початку року 41,2% банків вказували на несприятливий регуляторний клімат як на бар'єр для банківської діяльності. У кінці 2012 року вже 50% банків повідомили про цю перешкоду. Крім того, несприятлива політична ситуація не видавалася суттєвою проблемою для ведення бізнесу у банківському секторі в першій половині 2012 року. Проте опитування, проведене в жовтні, показало, що половина опитаних банків вважала її істотним бар'єром.

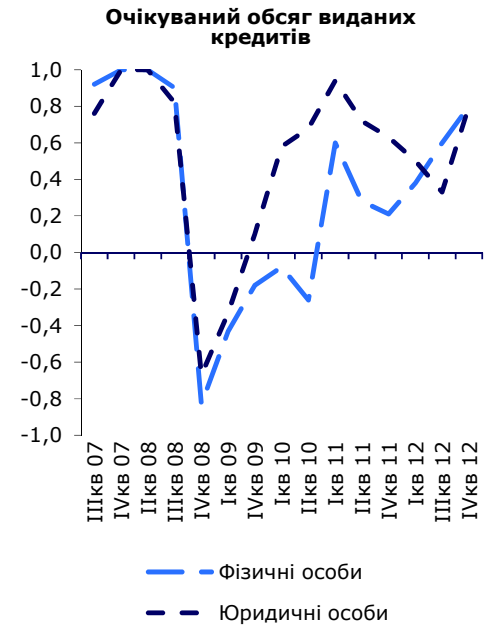
Разом з цим, знизився вплив конкуренції в банківському секторі. 70,6% банків включали конкуренцію в число бар'єрів на початку року, а влітку 81,8% банків вважали її перешкодою для бізнесу. Та в кінці 2012 року частка банків, які повідомляли про цю проблему, скоротилася до 40% – ймовірно, через загострення впливу інших перешкод. Крім того, в останньому опитуванні жоден з банків не вказав на проблеми з пошуком кваліфікованих співробітників. Для порівняння, на початку 2012 року 11,8% банків називали нестачу кваліфікованих кадрів перешкодою для бізнесу.

Фінансовий стан підприємств: Скорочення прибутку

Швидке зростання прибутку, яке було зафіксоване у 2010-2011 роках, закінчилося в 2012 році через стагнацію в економіці. Консолідований фінансовий результат вітчизняних підприємств скоротився на 16,6% до 102 млрд грн за рахунок збільшення збитків. Співвідношення прибуткових і збиткових підприємств (64,5% та 35,5% відповідно) було близьким до показника 2011 року. Це свідчить на користь того, що збитки збільшилися за рахунок, перш за все, великих та середніх підприємств.

У 2012 році консолідований прибуток був позитивним у більшості секторів економіки, хоча динаміка були різною у різних секторах. Слабкий попит і низькі ціни на зовнішніх ринках сприяли зниженню консолідованого прибутку до оподаткування промислових підприємств на 64,3% до 20,9 млрд грн. Найбільше зниження консолідованого прибутку спостерігалось в металургії, хімічній промисловості та у гірничодобувній галузі. Різке падіння прибутку (на 43,9%) було зафіксоване також у торгівлі, що може бути пов'язано зі збільшенням конкуренції в секторі. Харчова промисловість була єдиною галуззю зі значним збільшенням прибутку до сплати податків у 2012 році (див. *Промислове виробництво*).

Прибуток істотно зріс у секторах професійної, наукової та технічної діяльності, а також діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Прибуток до сплати податків у фінансовому секторі також збільшився за рахунок поліпшення якості кредитного портфелю банку (див. *Фінансові ринки*). Зростання прибутку в сільському господарстві можна пояснити зростанням цін на основні сільськогосподарські культури на світовому ринку, а також відсутністю обмежень на експорт (див. *Аграрне виробництво*). Обсяг збитків у будівельному секторі значно зменшився (з 3,9 млрд грн у 2011 році до 0,5 млрд грн у 2012 році), незважаючи на скорочення обсягу будівельних робіт.

Перешкоди для ведення бізнесу у банківському секторі, % респондентів

	I кв 12	III кв 12	IV кв 12
Конкуренція в секторі	70,6	81,8	40,0
Низький попит	52,9	45,5	60,0
Несприятливий регуляторний клімат	41,2	45,5	50,0
Несприятлива політична ситуація	29,4	27,3	50,0
Інші	29,4	36,4	40,0
Податковий тиск	5,9	9,1	10,0
Брак кваліфікованих працівників	11,8	9,1	0,0
Немає перешкод	0,0	0,0	0,0

Джерело: ІЕД

Монетарна політика: Жорсткі монетарні умови в другій половині 2012 року

В квітні 2012 року Рада НБУ збиралась вперше за кілька років і схвалила проведення монетарної політики в 2009, 2010, 2011 роках, а також Основні засади монетарної політики на 2012 рік. Основні засади монетарної політики на 2012 рік – досить нечіткі. Хоча вони згадують інфляцію до 7,9% у 2012 році і зростання монетарної бази на 12-16%, позиція щодо збільшення гнучкості обмінного курсу і безпосереднього проведення монетарної політики залишалась нечіткою.

По суті НБУ надалі зосереджувався на підтримці фіксованого обмінного курсу, а монетарна політика надалі підпорядковувалась інтервенціям на валютному ринку та квазіфіскальним операціям з державними облигаціями. Водночас традиційні операції рефінансування залишались жорстко обмеженими. Коли НБУ надавав ліквідність банкам, це відбувалось через непрозорі операції репо, стабілізаційні кредити і продовження строку погашення кредитів, виданих в 2008 і 2009 роках.

В 2012 році НБУ вилучив понад 60 млрд грн через інтервенції на валютному ринку, і надав 27 млрд грн., купуючи ОВДП. Уряд також формував ліквідність, конвертуючи позики в іноземній валюті в гривні, і витратив майже всі кошти на Єдиному казначейському рахунку до кінця року. НБУ також надавав рефінансування переважно державним банкам. Це дозволило зростання монетарної бази на 6,4% в 2012 році до 255 млрд грн.

Однак монетарна база була меншою, ніж в грудні 2011 року, більшу частину року, а НБУ посилив резервні вимоги до банків у 2012 році. Резервні вимоги до депозитів в національній валюті залишились нульовими, а резервні вимоги до довгострокових депозитів в іноземній валюті та зовнішніх запозичень було збільшено до 3% з 2%. Резервні вимоги до короткострокових депозитів в іноземній валюті зросли до 9% з 7,5%. Отже, обов'язкові резерви збільшились з 15 млрд грн. до 20 млрд грн.

Загалом монетарні умови були надзвичайно жорсткими в другій половині 2012 року, а міжбанківські відсоткові ставки в середньому становили понад 17% річних, а найбільші ставки перевищували 40% річних в окремі дні жовтня і листопада. Номінальні ставки за кредитами та депозитами також зросли і депозитні ставки для фізичних осіб перевищили 20% річних, навіть як фактична інфляція була практично відсутня протягом року, а очікувана інфляція стала нижчою за 10% в другій половині року.

Зростання грошової маси сповільнилось до 12,8% в 2012 році, але грошова маса зростала швидше, ніж монетарна база, оскільки зріс грошовий мультиплікатор. Частка готівки в грошовій масі поступово зменшувалась протягом року і впала до 26,3% у грудні 2012 року з 28,1% в грудні 2011 року. Це напевно відображало зростання втрат від володіння готівкою.

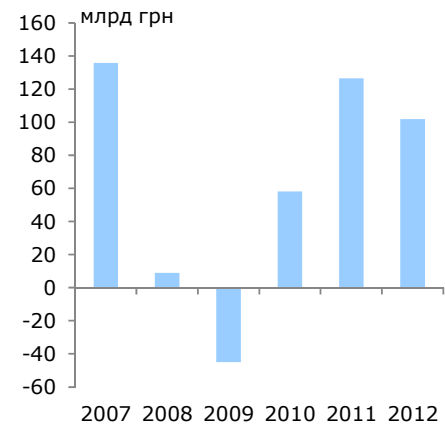
Загалом монетарні умови були жорсткими в 2012 році, особливо в другій половині року, що стримувало кредитування та економічне зростання.

Інфляція: Споживча інфляція близька до 2012 року

В 2012 році середня споживча інфляція сповільнилась до 0,6% проти 8,0% в 2011 році. Ціни на харчові продукти впали на 3,1%, що зменшило інфляцію на 1,5%. Ціни на алкогольні та тютюнові вироби зросли на 7,5% через залежність уряду від акцизів як джерела доходів. Ціна на бензин та транспортні послуги стрибнули на 10%, незважаючи на відсутність зростання цін на нафту. Ціни на інші товари та послуги зросли в середньому на 3,4%.

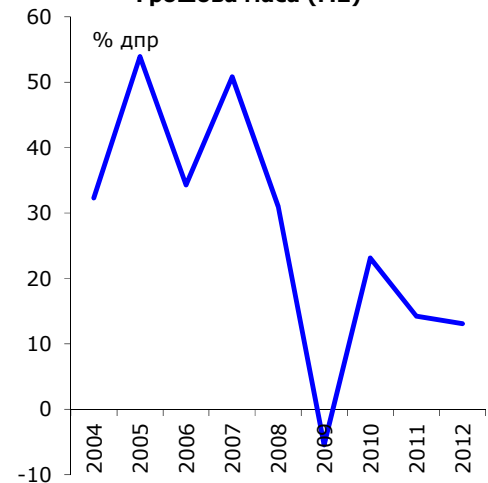
Падіння цін на харчові продукти на 3,1% відображає порівняно гарний урожай (нижче, ніж рекордний показник минулого року, але все ще високий за історичними стандартами), покращення

Консолідований фінансовий результат українських підприємств

Джерело: Держстат

Грошова маса (M2)

Джерело: НБУ,

інфраструктури зберігання, та обмеження на експорт харчових продуктів в 2011 році. Це призвело до різкого падіння цін на овочі та цукор (на 46% та 29% відповідно), та обмеженого падіння цін на харчові продукти (в середньому на 3,0%).

З боку попиту зростання номінального споживання сповільнилось до 13,9% в 2012 році з 26,2% в 2011 році внаслідок сповільнення зростання доходів та високих ставок за депозитами. Банки значно збільшили кредитування домогосподарств в 2012 році: кредити на споживання в національній валюті зросли на 20% дпр, а валові кредити видані на 31% (без врахування кредитів за кредитними картками та строком понад 5 років). Однак домогосподарства також виплатили ще більше кредитів в іноземній валюті. Інфляційні очікування також різко зменшились та стали меншими 10%.

Тиск попиту на внутрішньому попиту на внутрішньому ринку був обмеженим через зростання частки імпортованих товарів в споживанні. Роздрібний продаж імпортованих товарів стрибнув на 25%, тоді як продаж товарів, вироблених в Україні, зріс лише на 10%. В результаті середня базова інфляція сповільнилась до лише 3,3%.

Фактори з боку пропозиції стримували зростання цін. Зростання внутрішніх цін на пальне, більш ніж компенсувалось падінням цін на харчові продукти. Державна політика також сприяла повільному зростанню ІСЦ, оскільки уряд обмежив зростання тарифів на комунальні послуги та розширив зусилля щодо контролю за споживчими цінами через пряме регулювання, неформальний тиск та товарні інтервенції. Намагання регулювати ціни сприяють викривленню цінових сигналів та сприяють зниженню конкуренції на багатьох українських ринках товарів. До того ж, неефективні субсидії на комунальні тарифи збільшують фіскальний тиск на державний та місцеві бюджети.

Валютна політика: Валютний курс був стабільним незважаючи на тиск

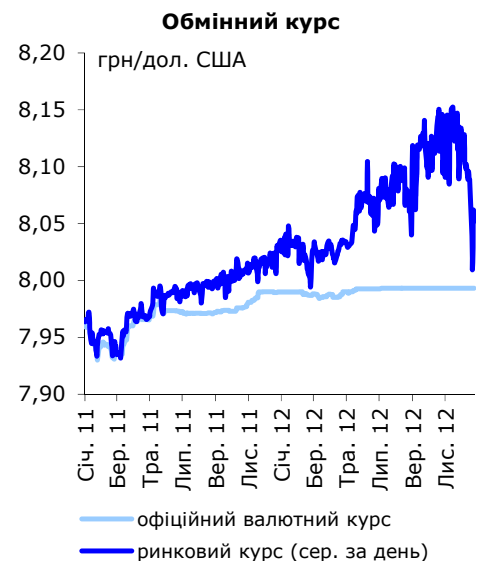
Міжбанківський обмінний курс гривні залишався загалом стабільним в 2012 році. Він дещо знецінився: середній курс становив 8,09 грн за дол. США в грудні проти 8,03 грн за дол. США в січні. Середній курс за рік становив 8,07 грн за дол. США. Середньоденний курс залишався у вузькому коридорі 7,99-8,15 грн за дол. США або лише 2% протягом року, а щоденні зміни курсу були практично непомітними. НБУ продовжував використовувати інтервенції на валютному ринку у разі необхідності для підтримки стабільності курсу, а коли тиск на курс збільшився в другій половині 2012 року, він також використовував адміністративні заходи.

В першій половині 2012 року попит на іноземну валюту був майже збалансованим з попитом. Хоча експортні доходи не зростали, а доступ до боргових ресурсів обмеженим, притік ПІІ та кредитів, пов'язаних з Євро-2012 продовжувався. До того ж існував майже загальний консенсус, що до парламентських виборів у листопаді курс буде незмінним. Таким чином, сформувався надлишок пропозиції іноземної валюти на суму 1,6 млрд дол. США на безготівковому сегменті ринку. Хоча чистий попит на іноземну готівкову валюту був помірним на рівні 2,9 млрд дол. США, НБУ однаково мусив продати більше іноземної валюти, ніж купити. Чисті інтервенції становили 1,3 млрд дол. США, хоча НБУ не продав іноземної валюти в березні та квітні. Обмінний курс залишався в проміжку 8,00-8,04 грн за дол. США в січні-квітні та дещо ослабився до 8,06-8,08 грн за дол. США за наступні два місяці.

В другій половині року вибори до Верховної Ради, заплановані на листопад, вже були недалеко, що посилювало девальваційні очікування. Це збільшило попит на готівкову іноземну валюту, та підтримувало імпорт, тоді коли вплив Євро-2012 на імпорт припинився. Попит та пропозиція на безготівковому сегменті

Джерело: Держстат

Джерело: НБУ

ринку надалі були збалансованими із чистим надлишком пропозиції 1,0 млрд дол. США за шість місяців. Однак чистий попит на готівкову іноземну валюту стрибнув до 7,2 млрд дол. США. Всупереч очікуванням НБУ вирішив зберегти обмінний курс практично фіксованим навіть після виборів. Для збереження прив'язки гривні до долара США НБУ спочатку збільшив інтервенції і дозволив невелике ослаблення курсу. В цілому, чисті інтервенції в другій половині року становили 6,2 млрд дол. США, що спричинило падіння резервів нижче трьох місяців імпорту.

Однак у листопаді міжбанківський ринок почав фрагментуватись, оскільки деякі учасники почали накопичувати іноземну валюту, а різні банки могли платити значно відмінні ціни за обмін валюти. У відповідь НБУ впровадив адміністративні заходи, щоб контролювати ринок. Спочатку НБУ проштовхнув законопроект, що розширював його повноваження через Верховну Раду. Законопроект було прийнято за прискореною процедурою 6 листопада, а Президент його підписав 15 листопада. Потім 16 листопада новий закон було офіційно опубліковано і він набув чинності. Того ж дня правління НБУ прийняло постанову, що вимагала від експортерів повернути доходи від експорту в Україну протягом 90 днів після поставки товарів, та негайно продавати 50% доходів, повернутих в Україну. Далі того ж дня постанова НБУ була зареєстрована Міністерством юстиції (звичайний період розгляду 7-30 днів), і наступного дня була опублікована і набула чинності. Також 16 листопада було зареєстровано у Верховній Раді проект закону щодо оподаткування продажу іноземної валюти за ставкою 15%. Проект Закону передбачав відстрочку запровадження податку на 60 днів після прийняття закону, а громадяни могли уникнути податку, поклавши іноземну валюту на депозит строком не менше 30 днів. Хоча проект закону ніколи не ставився на голосування, і не користувався широкою підтримкою навіть у партії влади, він широко обговорювався і зменшив попит на готівкову іноземну валюту. Адміністративні заходи ефективно відновили спокій на ринку, і НБУ зміг відчутно зменшити інтервенції на підтримку курсу в грудні і обмінний курс повернувся до рівня нижче 8,1 грн за дол. США. Водночас в листопаді середньоденний курс сягнув 8,15 грн за дол. США, а деякі банки платили 8,20-8,30 за іноземну валюту.

Загалом НБУ зміг зберегти прив'язку гривні до долара незважаючи на значний тиск. Успішність адміністративних заходів у підтримці обмінного курсу ймовірно вказує на значний спекулятивний елемент у попиті на іноземну валюту в кінці 2012 року.

Фінансові ринки: Банки більш здорові, але все ще слабкі

Банківський сектор. У 2012 році банківський сектор України продовжував відновлення після фінансової кризи 2008-2009 років. Прибутки банків зросли через поліпшення загальної якості кредитного портфелю. Обсяг депозитів фізичних та юридичних осіб продовжував збільшуватися, а зовнішній борг — зменшуватися. Проте банки залишилися вразливими до коливань обмінного курсу і до можливого погіршення якості кредитів. Крім того, банківське кредитування суттєво сповільнилося.

Більше детально, позитивні тенденції були такими. По-перше, фінансові результати банківської системи покращилися, оскільки більше банків відзвітували про прибуток за результатами року. У 2012 році 149 з 175 українських банків отримали прибуток до оподаткування, у тому числі 12 з 15 найбільших банків (попереднього року прибуткових банків було 133). Крім того, менше банків повідомили про великі збитки: лише 2 фінустанови отримали збитки на суму понад 500 млн. грн (попереднього року таких було 7). Як наслідок, у 2012 році банківська система отримала консолідований прибуток у перший раз з 2008 року (у розмірі 5,3 млрд грн. до оподаткування).

По-друге, загальна якість кредитного портфеля дещо покращилася. 63 банки, які збільшили обсяг виданих кредитів, одночасно зменшили резерви під їх знецінення. А в інших 36 банках резерви зростали повільніше, ніж кредитний портфель. Загалом по банківській системі резерви під знецінення кредитів зменшилися на 10,2% дпр. Їх скорочення було головною причиною збільшення прибутковості банків. Однак, загальна якість кредитів залишилася низькою. У 2012 році частка прострочених кредитів знизилася на 0,7 відсоткових пунктів до 8,9%. Частка проблемних кредитів становила 13,8% у третьому кварталі 2012 року (порівняно з 15,3% в аналогічному періоді 2011 року)^{xxxvii}.

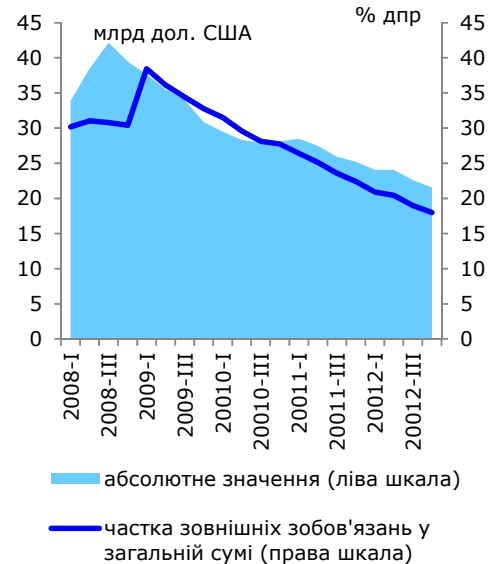
По-третє, обсяг депозитів фізичних та юридичних осіб зріс у більшості банків, у тому числі у 13 з 15 найбільших банків. Загалом обсяг депозитів зріс на 13,9% (порівняно зі зростанням на 19,4% роком раніше). Обсяг депозитів фізичних осіб збільшився на 19,1%, що пов'язано з вищими процентними ставками та зі збільшенням довіри населення до банків. Обсяг депозитів юридичних осіб зріс на 6,2%^{xxxviii}, що пояснюється, в основному, розміщенням на банківських рахунках коштів кредиту, який був наданий китайським урядом українським державним компаніями під гарантії уряду України (на суму 1,5 млрд дол.). Водночас, зростання депозитів юридичних осіб було обмежене через уповільнення економічної активності. Нові депозити були розподілені між банками нерівномірно. 76,9% від чистого приросту депозитів припало на 10 банків. Роль депозитів у пасивах банківської системи збільшилася, оскільки сукупні зобов'язання банків зросли лише на 6,5%.

У 2012 році спостерігалися також кілька негативних тенденцій. По-перше, сповільнилося банківське кредитування. Обсяг чистих позик (після вирахування резервів), виданих юридичним та фізичним особам, зріс лише на 4,2% (порівняно з 9% роком раніше). 114 з 175 банків збільшили обсяг чистих позик. Але збільшення було дуже нерівномірним: на чотири банки припадало 43% від загальної суми додаткових кредитів (серед банків, які збільшили кредитний портфель). П'ять великих банків з європейським капіталом істотно скоротили суму чистих виданих позик. Банки кредитували, в основному, торговельні компанії, а також компанії, що працюють у сфері послуг підприємцям та у переробній промисловості. Крім цього, в загальному кредитному портфелі збільшилася частка добувної промисловості, секторів транспорту та зв'язку. Зменшилася сума позик, виданих будівельними компаніями. Середньозважена тривалість кредитів скоротилася. Сума короткострокових кредитів (до 1 року) зросла на 18%, портфель середньострокових (від 1 до 5 років) зріс на 3,8%, а сума довгострокових (більше 5 років) скоротилася на 7,7%.

Нижча кредитна активність була обумовлена декількома факторами, в тому числі жорсткою грошово-кредитною політикою, високими процентними ставками по кредитах, а також ефектом витіснення. Зокрема, банки збільшили інвестиції в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) на 14,4% дпр. Крім того, несприятливі зовнішні економічні умови призвели до погіршення фінансових результатів українських компаній та, в результаті, до зниження попиту на кредити. У 2012 році банки продовжували погашення зовнішнього боргу, який зменшився за рік на 14,5%. Станом на 1 січня 2013 року сукупний зовнішній борг становив 21,5 млрд дол. — половина суми, накопиченої станом на 1 жовтня 2008 року.

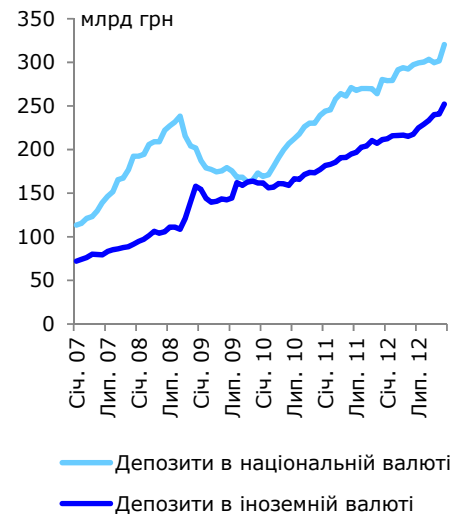
По-друге, банки залишилися вразливими до коливань обмінного курсу національної валюти. Зниження зовнішнього боргу було більш ніж компенсовано збільшенням валютних депозитів. Станом на 1 січня 2013 року частка зобов'язань в іноземній валюті становила 52,3% — лише на 1 відсотковий пункт менше, ніж роком раніше. Крім цього, збільшилися інвестиції банків у державні облігації в іноземній валюті. Загалом за рік активи

Іноземні зобов'язання банківського сектору

Джерело: НБУ

Банківські депозити

Джерело: НБУ

банків у іноземній валюті зросли з 39,6% до 40% від загальної суми активів.

По-третє, збільшилася ймовірність погіршення якості кредитного портфелю. Частка субстандартних кредитів зросла з 23,5% (станом на 31 грудня 2011 р.) до 26,7% (станом на 1 грудня 2012 р.) у зв'язку з погіршенням фінансових результатів українських компаній.

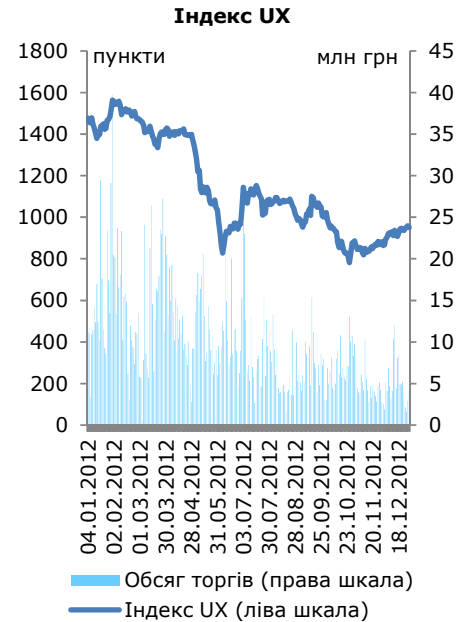
По-четверте, збільшення ставок за депозитами мало негативний вплив на прибуток банків, тому що фінансові установи не могли відповідно підняти ставки за кредитами. Процентні витрати зросли на 14,7%, в той час як процентні доходи збільшилися лише на 5,2%.

Фондовий ринок. У 2012 році ціни на акції на українських біржах продовжували падати. За рік індекс Української біржі (індекс УБ) знизився на 35,6% (до 950,6 пунктів), а індекс ПФТС впав на 39,9% (до 328,7 пунктів). Тенденція до зниження була викликана в першу чергу відтоком іноземних інвесторів, які залишали Україну у зв'язку з економічним спадом, погіршенням фінансових результатів компаній та невдалими переговорами між урядом і МВФ. Негативні очікування перед парламентськими виборами у жовтні також сприяли зниженню котирувань. У 2012 році середньоденний обсяг торгів на Українській біржі становив 9,8 млн грн, що в шість разів менше, ніж у попередньому році (66,9 млн грн).

Зниження цін на акції не було безперервним: спостерігалися також періоди позитивної корекції, найдовші з яких були в червні-липні та в жовтні-грудні. Максимальне значення індексу УБ (1563,3 пункту) було зафіксоване 1 лютого, мінімальне (781,8) — 25 жовтня. У 2012 році загальний обсяг торгів на УБ становив 2,5 млрд грн (16,7 млрд грн у попередньому році).

У липні 2012 року парламент прийняв Закон «Про депозитарну систему України»^{xxxix} (набуває чинності з жовтня 2013 року). Закон передбачає створення єдиного в країні центрального депозитарію та єдиного розрахункового центру, які обслуговуватимуть операції з акціями. І депозитарій, і розрахунковий центр будуть підконтрольні НБУ. Зараз в Україні існує два депозитарії для акцій (державний і приватний).

Закон матиме негативний вплив на розвиток українського фондового ринку. По-перше, створення єдиного розрахункового центру призведе до фактичної монополізації ринку клірингових послуг. В результаті будуть обмежені конкуренція між фондовими біржами та розвиток нових біржових продуктів (оскільки біржі зможуть пропонувати клієнтам лише ті продукти, які може обслуговувати єдиний розрахунковий центр). По-друге, концентрація розрахункових та клірингових операцій в одній організації суттєво підвищує ризики невиконання угод та ускладнює управління ризиками для інвесторів. По-третє, монополізація, ймовірно, призведе до збільшення транзакційних витрат для інвесторів.

ⁱ Відповідно проекту Енергетичної Стратегії України до 2030 року.

ⁱⁱ Різниця у 37,6 ТВт-год пояснюється втратами електроенергії у мережах, що досягли 19% у 2012 році.

ⁱⁱⁱ За оцінками НКРЕ таке крос-субсидування досягло майже 35 млрд грн у 2012 році.

^{iv} Закон України №5485 «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» (стосовно стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії) від 29 листопада 2012 року.

^v «Місцева складова» означає частку компонентів електричного обладнання (елементів місцевої складової) українського походження, що використовуються для зведення та обладнання потужностей з генерації електроенергії, спорудження яких розпочалося після 1 січня 2012 року.

- vi За даними Держстату.
- vii http://www.uz.gov.ua/contacts_feedback/faq/
- viii http://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/327743/
- ix <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1252-12>
- x <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1571-12>
- xi <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1901-12>
- xii <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1947-12>
- xiii <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z2150-12>
- xiv <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0092-13>
- xv <http://proit.com.ua/article/telecom/2013/03/21/133549.html>
- xvi За даними iKS-Consulting
- xvii <http://proit.com.ua/news/telecom/2013/02/26/143404.html>
- xviii <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1031-12>
- xix <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4998-17>
- xx <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1466-12>
- xxi <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1856-12>
- xxii <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/za097-13>
- xxiii Зауважте, що перекази від трудових мігрантів, що залишаються резидентами України, а також виплати іноземних компаній фрілансерам, враховуються як доходи, тоді як перекази від емігрантів, що переселились закордон, обліковуються як приватні трансфери.
- xxiv Значна частина ПІІ не розподілена між галузями економіки
- xxv Місячний економічний моніторинг України, №11, листопад 2012 року
- xxvi Закон України № 4282-VI від 22 грудня 2011 року.
- xxvii Оскільки переговори провалились, Закон України про Державний бюджет на 2012 рік базувався на ціні на газ на рівні 416 дол. за тисячу кубометрів
- xxviii Однак розмір дефіциту Державного бюджету був встановлений на рівні 25,1 млрд грн. або 1,7% від ВВП.
- xxix Індивідуальні підприємці та компанії з оборотом до 20 млн грн, та до 10 (для індивідуальних підприємців) або 50 (для компаній) працівників можуть сплачувати єдиний податок за ставкою 10% від валового доходу (якщо не сплачується ПДВ) і 7%, якщо сплачується ПДВ.
- xxx Зокрема прибутки від відповідних інвестиційних проектів в пріоритетних секторах буде оподатковуватись за ставкою 0% в 2013-2017 рр., 8% в 2018-2022 рр. Нерухомість та покращення землі, що використовуються у відповідних інвестиційних проектах будуть амортизовані з використанням прискореного методу, який звичайно використовується для машин та обладнання. Обладнання таких компаній може імпортуватись без митних зборів
- xxxi З 1 січня 2013 року платники податків з річним оборотом понад 10 млн грн. будуть зобов'язані сплачувати авансові платежі ППП щомісяця на суму не менше 1/12 суми податку.
- xxxii Операції з депозитними сертифікатами, акціями приватних акціонерних товариств, частками в товариствах з обмеженою відповідальністю, державними цінними паперами не обкладаються акцизами. Ставка 0% застосовується до біржових операцій.
- xxxiii Закон України «Про зміни до Бюджетного кодексу України» № 5428-VI від 16.10.2012
- xxxiv Місячний економічний моніторинг України, №11, листопад 2012 року
- xxxv За оцінкою МВФ
- xxxvi За даними НБУ.
- xxxvii <http://www.centralbank.ie/regulation/securities-markets/prospectus/Lists/ProspectusDocuments/Attachments/15369/Prospectus%20-%20Standalone%20302601.PDF>
- xxxviii Фінансові результати українських банків, http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
- xxxix Закон №5178-VI був прийнятий Верховною Радою 6 липня 2012 року.

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
<http://www.ier.com.ua>

Голова Правління

Ігор Бураковський
burakovsky@ier.kiev.ua

Виконавчий директор

Оксана Кузяків
kuziakiv@ier.kiev.ua

Директор з наукової роботи

Вероніка Мовчан
movchan@ier.kiev.ua

Центр економічних досліджень

Олександра Бетлій
betliy@ier.kiev.ua

Віталій Кравчук
Kravchuk@ier.kiev.ua

Дмитро Науменко
naumenko@ier.kiev.ua

Ірина Коссе
kosse@ier.kiev.ua

Катерина Пількевич
pilkevich@ier.kiev.ua

Артур Ковальчук
kovalchuk@ier.kiev.ua

Галько Світлана Василівна
galko@ier.kiev.ua

Костянтин Кравчук
k.kravchuk@ier.kiev.ua

Центр досліджень міжнародних відносин

Катерина Шинкарук
shynkaruk@ier.kiev.ua

Центр досліджень сучасного суспільства

Ірина Федець
fedets@ier.kiev.ua

Інна Ченаш
chenash@ier.keiv.ua

Німецько-український агрополітичний діалог

Юлія Огаренко
ogarenko@ier.kiev.ua

Застереження

Публікація «Економічні підсумки для України», розроблена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. Копіювання без попереднього узгодження заборонено. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.

ПУБЛІКАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Місячний економічний моніторинг України (МЕМУ) з додатком

МЕМУ містить місячний огляд і короткий аналіз ключових заходів економічної політики та статистичних даних, які були оприлюднені протягом попереднього місяця. Додаток до МЕМУ містить розширеним аналіз однієї важливої події в українській економіці. Інститут випускає 12 випусків МЕМУ на рік, які доступні на умовах передплати.

Макроекономічний прогноз України

Макроекономічний прогноз України включає прогноз ВВП та його компонентів, фіскальних індикаторів, платіжного балансу, інфляції, обмінного курсу на поточний та наступні роки. Випускається 12 випусків на рік – 4 кварталні випуски та 8 оновлень з короткими коментарями, – які доступні на умовах передплати.

Моніторинг інфраструктури України (МІУ)

МІУ є щорічним звітом, який містить дані про стан реструктуризації шести секторів інфраструктури в Україні. Інформацію представлено у стандартизований спосіб, який дозволяє порівнювати зміни у відповідних галузях. Розглянуті показники є якісними та розділяються на три загальні категорії: (1) комерціалізація, (2) тарифна реформа, (3) регуляторний та інституційний розвиток. Двадцять один індикатор дозволяють проводити економічний та стратегічний аналіз на різних рівнях узагальнення. У вільному доступі.

Економічні Підсумки для України

Економічні підсумки містить огляд і короткий аналіз ключових економічних показників та заходів економічної політики року. Публікується в січні, використовуючи наявні дані та річні оцінки, та оновлюється у травні, коли оприлюднюється переважна більшість даних щодо минулого року. Публікація доступна на основі передплати.

Дослідження ділової активності

Дослідження ділової активності складаються з двох окремих опитувань. Перше дослідження – промисловість – здійснюється на основі опитування керівників підприємств переробної промисловості. Друге – банки – основане на опитуванні керівників банків. Щороку публікується чотири випуски. Досліджень ділової активності для кожного з секторів, які доступні на умовах передплати.

Консультативні роботи

Консультативні роботи є спільним продуктом Німецької консультативної групи з питань економічних реформ в Україні та ІЕД, метою якого є надання рекомендацій щодо економічної політики для українських політиків. Рекомендації розробляються на основі детального аналізу ситуації в Україні, сучасної економічної теорії та найкращих міжнародних прикладів. Роботи доступні для політиків та – через певний час – для громадськості.

Скорочення

дпк	до попереднього кварталу	дпр	до попереднього року
дпм	до попереднього місяця	кум.	кумулятивно